

PTT raportteja
PTT reports
PTT rapporter

310

Ville Piikki, Päivi Kujala, Mauri Yli-Liipola ja Jyrki Niemi

EU:n laajentuminen ja maatalous: mitä ehdokasmaiden liittyminen tarkoittaa?

Helsinki 2026

PTT raportteja 310

PTT reports 310

EU:n laajentuminen ja maatalous: mitä ehdokasmaiden liittyminen tarkoittaa?

Ville Piikki, Päivi Kujala, Mauri Yli-Liipola ja Jyrki Niemi

Helsinki 2026

Pellervon taloustutkimus PTT

Eerikinkatu 28 A

00180 Helsinki

Sähköposti ptt@ptt.fi

ISBN 978-952-224-277-8 (pdf)

ISSN 1796-4784 (pdf)

Tiivistelmä

Tässä raportissa tarkastellaan, mitä Albanian, Bosnia ja Hertsegovinan, Moldovan, Montenegron, Pohjois-Makedonian ja Serbian mahdollinen EU-jäsenyys merkitsisi EU:n maatalousmarkkinoille ja yhteiselle maatalouspolitiikalle (CAP). Tarkastellut maat eroavat toisistaan huomattavasti maatalouden rakenteen, tuotannon, tilakoon ja markkinaorientaation osalta, mutta niitä yhdistävät maatalouden suuri merkitys työllisyydelle, pieni tilakoko ja nykyistä EU-keskiarvoa matalampi tuottavuus.

Selvityksen perusteella useimpien tarkasteltujen ehdokasmaiden liittymisen markkinavaikutukset jäisivät EU:n mittakaavassa melko rajallisiksi, sillä niiden tuotantomäärät ovat pieniä ja monet maat ovat elintarvikkeiden nettotuojia. Suurempia vaikutuksia voisi kuitenkin syntyä tietyillä tuotemarkkinoilla, erityisesti viljan, öljykasvien, hedelmien ja vihannesten kohdalla.

Merkittävimmät vaikutukset kohdistuisivat EU:n yhteiseen maatalouspolitiikkaan. Ehdokasmaat olisivat todennäköisesti CAP:ssa nettosaajia, mikä lisäisi painetta sekä suorien tukien että maaseudun kehittämisrahoituksen kasvuun. Samalla jäsenyys edellyttäisi huomattavia hallinnollisia, institutionaalisia ja tuotannollisia uudistuksia ehdokasmaissa. Kokonaisuutena laajentuminen olisi ennen kaikkea rakenteellinen ja pitkän aikavälin muutos, joka kytkeytyy maatalouden ohella EU:n vakauteen, integraatioon ja alueelliseen kehitykseen.

Asiasanat: EU:n laajentuminen, Balkanin alue, Moldova, maatalous, EU:n yhteinen maatalouspolitiikka

Sisältö

1	Johdanto	6
2	Euroopan unionin laajentumisprosessin vaiheet	8
3	Albania	13
3.1	Väestö- ja elinkeinorakenne	13
3.2	Maataloustuotanto	14
3.3	Ulkomaankauppa	15
3.4	Albanian mahdollinen EU-jäsenyys ja CAP	15
4	Bosnia ja Hertsegovina	17
4.1	Väestö- ja elinkeinorakenne	17
4.2	Maataloustuotanto	17
4.3	Ulkomaankauppa	18
4.4	Bosnia ja Hertsegovinan mahdollinen EU-jäsenyys ja CAP	19
5	Moldova	20
5.1	Väestö- ja elinkeinorakenne	20
5.2	Maataloustuotanto	21
5.3	Ulkomaankauppa	21
5.4	Moldovan mahdollinen EU-jäsenyys ja CAP	22
6	Montenegro	23
6.1	Väestö- ja elinkeinorakenne	23
6.2	Maataloustuotanto	24
6.3	Ulkomaankauppa	24
6.4	Montenegron mahdollinen EU-jäsenyys ja CAP	25
7	Pohjois-Makedonia	26
7.1	Väestö- ja elinkeinorakenne	26
7.2	Maataloustuotanto	27
7.3	Ulkomaankauppa	27
7.4	Pohjois-Makedonian mahdollinen EU-jäsenyys ja CAP	28

8	Serbia	29
8.1	Väestö- ja elinkeinorakenne.....	29
8.2	Maataloustuotanto.....	29
8.3	Ulkomaankauppa	30
8.4	Serbian mahdollinen EU-jäsenyys ja CAP.....	31
9	Ehdokasmaiden maatalouden vaikutukset EU:n maatalouteen	32
9.1	Maatalouden rakenteellinen merkitys ehdokasmaissa	32
9.2	Laajentumisen vaikutukset EU:n maatalous- ja elintarvikemarkkinoihin	35
9.3	Vaikutukset yhteiseen maatalouspolitiikkaan.....	37
10	Pohdinta.....	40
11	Lähteet	41

1 Johdanto

Euroopan unioni (EU) on kasvanut perustamisvuodestaan 1951 lähtien kuudesta jäsenvaltiosta nykyiseen 27 jäsenvaltion kokonaisuuteen. Laajentuminen on ollut keskeinen osa unionin kehitystä ja sen poliittista sekä taloudellista integraatiota. Kiinnostus liittyä Euroopan unioniin jatkuu yhä: kymmenen ehdokasmaata – kuusi Länsi-Balkanin maata, Albania, Bosnia ja Hertsegovina, Kosovo, Montenegro, Pohjois-Makedonia ja Serbia, kolme itäistä naapuruskumppanimaata Georgia, Moldova ja Ukraina sekä Turkki – hakevat jäsenyyttä.

Euroopan unioniin liittyminen hyödyttää sekä uusia jäsenvaltioita että koko unionia vahvistamalla poliittista vakautta, taloudellista kasvua ja yhteisiä arvoja. Uusille jäsenmaille jäsenyys merkitsee oikeusvaltioperiaatteen ja demokratian vahvistumista, vapaan liikkuvuuden mahdollisuuksia sekä pääsyä EU:n sisämarkkinoille ja rahoitusinstrumentteihin, jotka edistävät investointeja, aluekehitystä ja elämänlaatua. Samalla EU:n laajentuminen lisää taloudellista vaurautta ja markkinoiden kokoa, vahvistaa unionin kansainvälistä vaikutusvaltaa ja kulttuurista monimuotoisuutta sekä tukee rauhaa, turvallisuutta ja ihmisoi-keuksien toteutumista Euroopassa.

Tässä raportissa tarkastellaan EU:n maatalousmarkkinoiden ja maatalouspolitiikan näkökulmasta, mitä jäsenmaaehdokkaiden liittyminen merkitsisi EU:lle ja mitä se toisaalta merkitsisi jäsenmaaehdokkaiden maataloudelle sekä miten se vaikuttaisi EU:n yhteisen maatalouspolitiikan (CAP) tulevaisuuteen. Tarkasteluun on valittu ne jäsenmaaehdokkaat, joissa liittymisneuvottelut ovat aktiivisesti käynnissä Ukrainaa lukuun ottamatta: Albania, Bosnia ja Hertsegovina, Moldova, Montenegro, Pohjois-Makedonia ja Serbia. Ukraina ei ole mukana tässä selvityksessä, sillä sen EU:n liittymisen tarkastelua on tehnyt CAP2028-hankkeen puitteissa Niemi ja Arovuori (2025). Georgian ja Turkin osalta neuvottelut ovat käytännössä pysähtyneet, ja Kosovon jäsenyysneuvottelut eivät ole käynnissä, koska se ei ole saavuttanut virallista jäsenmaaehdokkaan asemaa.

Ehdokasmaiden tarkastelu on osa Maatilatalouden kehittämisrahaston (Makera) rahoittamaa tutkimushanketta ”Suomi EU:n maatalouspolitiikan tekijänä: politiikkavaihtoehdot ja niiden vaikutukset (CAP2028)”, jota Luonnonvarakeskus, Pellervon taloustutkimus PTT ja Reinu econ toteuttavat yhdessä vuosina

2024–2027. Tutkimushankkeen tavoitteena on kartoittaa poliittisen päätöksen-
teon tueksi muutospaineita ja suuntaviivoja tulevalle EU:n maatalouspolitiikan
uudistukselle vuoden 2027 jälkeen.

Raportti rakentuu seuraavasti. Luvussa 2 kuvataan lyhyesti EU:n jäsenyysneu-
vottelun vaiheet. Luvuissa 3–8 tarkastellaan kunkin ehdokasmaan maatalou-
den erityispiirteitä tuotannon ja kaupan osalta sekä analysoidaan mahdollisen
liittymisen vaikutuksia EU:n maa- ja elintarviketalouden markkinoihin ja yhtei-
seen maatalouspolitiikkaan. Luku 9 kokoaa yhteenvedon ehdokasmaiden jäse-
nyyden vaikutuksista EU:n maataloudelle ja yhteiselle maatalouspolitiikalle, ja
raportti päättyy tiiviiseen pohdintaan luvussa 10.

2 Euroopan unionin laajentumisprosessin vaiheet

EU:n laajentumispolitiikka painottuu erityisesti Länsi-Balkanin alueeseen, jossa Kroatia liittyi ensimmäisenä uutena jäsenenä Euroopan unioniin heinäkuussa 2013. Tällä hetkellä Länsi-Balkanin Albanialla, Bosnia ja Hertsegovinalla, Montenegrolla, Pohjois-Makedonialla ja Serbiällä, itäisen kumppanuusmaan Georgialla, Moldovalla ja Ukrainalla sekä lisäksi Turkilla on ehdokasmaan asema. Liittymisneuvottelut ovat käynnissä Albanian, Bosnia ja Hertsegovinan, Moldovan, Montenegron, Pohjois-Makedonian, Serbian ja Ukrainan kanssa (ks. Taulukko 1). Näiden prosessien eteneminen määrittää EU:n tulevan laajentumisen suunnan ja sen vaikutukset Euroopan vakauteen ja talouteen. (De Munter 2025.)

Laajentumisen prosessi on kolmivaiheinen (European Union 2026). Ensimmäisessä vaiheessa jäseneksi haluava maa jättää hakemuksen Euroopan unionin neuvostolle, joka pyytää Euroopan komissiota arvioimaan täyttääkö hakijamaa jäsenyyden edellytykset. Komission suosituksen perusteella neuvosto päättää, myönnetäänkö maalle ehdokasasema ja aloitetaanko viralliset liittymisneuvottelut. Päättös edellyttää kaikkien EU:n jäsenvaltioiden yksimielistä hyväksyntää.

Toinen vaihe on jäsenyysneuvottelujen vaihe. Jäsenyysneuvottelujen aikana ehdokasmaa valmistautuu toimeenpanemaan EU:n lainsäädäntöä ja normeja. Komissio seuraa neuvottelujen ajan ehdokasmaan edistymistä näissä uudistuksissa ja tiedottaa asiasta neuvostolle ja Euroopan parlamentille säännöllisillä raporteilla ja tiedonannoilla.

Kolmannessa vaiheessa, kun neuvottelut on käyty, komissio antaa lausuntonsa siitä, onko ehdokasmaa valmis liittymään EU:n jäsenvaltioksi. Jos komissio suosittelee, että jäsenmaa on valmis, valmistellaan liittymissopimus, jossa kerrotaan yksityiskohtaisesti maan EU-jäsenyyden ehdoista. Tämän jälkeen Euroopan komission, Eurooppa-neuvoston ja Euroopan parlamentin on hyväksyttävä liittymissopimus, ennen kuin kaikki EU:n jäsenvaltiot ja ehdokasvaltio allekirjoittavat ja ratifioivat liittymissopimuksen.

Taulukko 1. EU:n jäsenyyttä hakeneet maat. Lähde: European Union 2026.

Maa	Hakemusvuosi	Ehdokasasema myönnetty	Neuvottelujen tila
Albania	2009	2014	Aloitettu 2022
Bosnia ja Hertsegovina	2016	2022	Aloitettu 2024
Georgia	2022	2023	Ei aloitettu
Moldova	2022	2022	Aloitettu 2024
Montenegro	2008	2010	Aloitettu 2012
Pohjois-Makedonia	2004	2005	Aloitettu 2022
Serbia	2009	2012	Aloitettu 2014
Turkki	1987	1999	Aloitettu 2005, käytännössä pysähtyneet
Ukraina	2022	2022	Aloitettu 2024
Kosovo (potentiaalinen)	2022	Ei myönnetty	Ei aloitettu

Ehdokasmaiden valmistautumiseksi EU-jäsenyyteen on luotu muun muassa rahoitusvälineitä sekä poliittisia ja taloudellisia suhteita edistäviä sopimuksia. Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA III) (EUR-Lex 2021) on Euroopan unionin **rahoitusväline**, joka tukee EU:n ehdokas- ja mahdollisia ehdokasmaita kaudella 2021–2027 osana unionin monivuotista rahoituskehystä ja laajentumisasiäitiikkaa. IPA-rahoitusväline on suunniteltu erityisesti Länsi-Balkanin maille ja Turkille. IPA III:n piiriin kuuluvat Albania, Bosnia ja Hertsegovina,

niislanti¹, Kosovo, Montenegro, Pohjois-Makedonia, Serbia ja Turkki. Välineen yleisenä tavoitteena on tukea näitä maita niiden valmistautuessa EU-jäsenyyteen auttamalla niitä yhdenmukaistamaan lainsäädäntönsä, standardinsa, politiikkansa ja hallintokäytäntönsä EU-vaatimusten mukaisiksi. Rahoituksen avulla edistetään poliittisia, institutionaalisia, oikeudellisia, hallinnollisia, sosiaalisia ja taloudellisia uudistuksia, jotka ovat välttämättömiä jäsenyyssuhteiden täyttämiseksi.

IPA III:n erityistavoitteet keskittyvät oikeusvaltioperiaatteen, demokratian ja ihmisoikeuksien vahvistamiseen sekä taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen edistämiseen. Väline tukee myös tehokkaan julkishallinnon ja hyvän hallintotavan rakentamista, rakenteellisia uudistuksia sekä EU:n sääntöjen, standardien ja politiikkojen omaksumista eri sektoreilla. Lisäksi tavoitteena on tukea ilmastomuutoksen torjuntaa, ympäristönsuojelua ja siirtymää vähähiiliseen talouteen sekä vahvistaa alueellista yhteenkuuluvuutta ja rajat ylittävää yhteistyötä.

IPA III sisältää yhteensä 20 temaattista painopistettä, jotka kattavat laajasti yhteiskunnallisia kehitystarpeita sukupuolten tasa-arvosta ja laadukkaasta työllisyydestä älykkääseen liikenteeseen, ympäristö- ja ilmastotoimiin sekä elintarvike- ja vesiturvallisuuden parantamiseen. Välineen toimeenpanossa korostuu johdonmukaisuus EU:n muiden sisäisten ja ulkoisten politiikkojen ja rahoitusohjelmien kanssa, jotta saavutetaan synergiaa ja varmistetaan rahoituksen tuloksellisuus. IPA III toimii näin keskeisenä työkaluna EU:n laajentumisstrategiassa tukien kumppanimaiden vakaata, demokraattista ja kestävästä kehitystä sekä niiden asteittaista lähentymistä EU:hun.

EU on tehnyt **vakautus- ja assosiaatiosopimukset** Länsi-Balkanin maiden kanssa. Sopimus on osa EU:n vuonna 2000 lanseeraamaa niin sanottua vakautus- ja assosiaatioprosessia, jonka avulla EU tukee Länsi-Balkanin maita kohti demokratiaa, oikeusvaltioperiaatetta, taloudellista kehitystä ja EU-lainsäädäntöön sopeutumista. Sopimusten tavoitteena on vahvistaa poliittisia ja taloudellisia suhteita EU:hun, tukea vakautta ja uudistuksia alueella ja valmistella maata mahdolliseen tulevaan EU-jäsenyyteen. Yksi sopimuksen keskeisistä piirteistä on kaupan ja taloudellisen integraation edistäminen EU:n ja ehdokasmaan kanssa. Tavoitteena on asteittainen vapaakauppa-alue EU:n ja sopimusmaan kanssa. EU myöntää sopimusmaalle helpomman pääsyn EU-

¹ Islanti on mukana IPA III -välineessä, koska se oli ja on edelleen virallisesti EU-ehdokasmaa, eikä sen ehdokasmaa-asemaa ole virallisesti poistettu, vaikka jäsenyyshetimit on jäädytetty. IPA III sisältää kaikki ehdokasmaat säädöksen vahvistamishetimitä (2021), joten Islanti on mukana listassa.

markkinoille niin sanotun epäsymmetrisen kaupan vapauttamisen myötä. (EUR-Lex ei pvm.)

Turkki on edelleen ehdokasmaa ja EU:n keskeinen kumppani. Huhtikuussa 2024 annettujen Eurooppa-neuvoston päätelmien mukaisesti EU on edistänyt suhteita Turkkiin vaihteittain ja sitoutunut yhteisiin painopisteisiin. Kyproksen sovitteluneuvottelujen jatkaminen on keskeinen osa yhteistyötä. Samaan aikaan lisääntyvät oikeustoimet oppositiohahmoja ja puolueita vastaan sekä useat muut pidätykset herättävät vakavaa huolta Turkin demokraattisten arvojen noudattamisesta. Vaikka oikeusvaltioperiaatetta koskeva vuoropuhelu on edelleen keskeistä EU:n ja Turkin suhteissa, demokraattisten normien, oikeuslaitoksen riippumattomuuden ja perusoikeuksien heikkenemiseen ei ole vielä puututtu. Liittymisneuvottelut Turkin kanssa ovat olleet pysähdyksissä vuodesta 2018 lähtien. (European Commission 2026.)

Eurooppa-neuvosto totesi vuonna 2024, että **Georgian** EU-jäsenyyssprosessi on tosiasiallisesti pysähtynyt. Sen jälkeen tilanne on heikentynyt jyrkästi, ja demokratia on taantunut vakavasti oikeusvaltioperiaatteen nopeana rapautumisena ja perusoikeuksien rajoituksina. Tähän sisältyy lainsäädäntö, joka rajoittaa kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksia, heikentää sananvapautta ja kokoontumisvapautta sekä rikkoo syrjimättömyyden periaatetta. Georgian viranomaisten on toteutettava kattavia ja konkreettisia toimia jäljellä olevien huolenaiheiden ja keskeisten uudistusten ratkaisemiseksi, joita tuetaan puolueiden välisellä yhteistyöllä ja kansalaisvaikuttamisella EU:n arvojen mukaisesti. Joulukuussa 2024 kokoontuneen Eurooppa-neuvoston päätelmien jälkeen ja Georgian jatkuvan taantumisen vuoksi komissio pitää Georgiaa ehdokasmaana vain nimellisesti. Georgian viranomaisten on osoitettava päättäväistä sitoutumista suunnan kääntämiseen, jos he ovat halukkaita jatkamaan jäsenyysneuvotteluja EU:n kanssa. (European Commission 2025a.)

Kosovo on pysynyt sitoutuneena kohti EU:n jäsenyyttä ja se on saanut laajan julkisen tuen. Kosovo ei ole saavuttanut jäsenmaaehdokasstatusta. Helmikuun 2025 parlamenttivaalien jälkeinen toimielinten muodostamisen viivästyminen hidasti EU:hun liittyvien uudistusten etenemistä. Puolueiden välinen yhteistyö ja näiden uudistusten priorisointi on välttämätöntä, jotta Kosovo pääsee jatkamaan EU:hun liittymiseen valmistautumista. Suhteiden normalisointi Serbiaan on edelleen olennainen osa Kosovon EU-jäsenyyšnäkymiä. Komissio on valmis laatimaan lausunnon Kosovon jäsenyyshakemuksesta, jos neuvosto sitä pyytää. Komissio on toteuttanut ensimmäiset toimet poistaakseen asteittain Kosovon vastaiset toimenpiteet, jotka ovat olleet voimassa toukokuusta 2025 alkaen. Seuraavat toimet edellyttävät jatkuvaa rauhoittumista pohjoisessa. Ko-

missio aikoo jatkaa näiden toimenpiteiden purkamista edellyttäen, että paikallishallinto siirtyy pohjoisessa hallitusti paikallisvaalien toisen kierroksen jälkeen ja tilanteen rauhoittuminen jatkuu. (European Commission 2025e.)

3 Albania

Albania haki EU:n jäsenyyttä vuonna 2009. Sille myönnettiin ehdokasmaan asema 2014, ja Eurooppa-neuvosto hyväksyi neuvottelujen aloittamisen vuonna 2022.

Albania on edistynyt merkittävästi EU-jäsenyysneuvotteluissa, erityisesti oikeuslaitoksen uudistuksessa ja korruption torjunnassa. Viimeisten neuvottelukokonaisuuksien avaaminen on pitkällä, ja Albanialla on Euroopan komission mukaan mahdollisuus saavuttaa tavoitteensa neuvottelujen päättämisestä vuoteen 2027 mennessä (European Commission 2025d).

Albania on kuitenkin edistänyt melko hitaasti yhteisen maatalouspolitiikan hallinto- ja valvontajärjestelmien valmistelua, kuten myös peltolohkokesterin rakentamista. Yhteisen markkinajärjestelyn (CMO) osalta tarvitaan myös lisätoimia (European Commission 2025d). Albania on ottanut käyttöön liittymistä edeltävän maaseudun kehittämisohjelman IPARD III EU:n rahoituskaudella 2021–2027, mutta sen käyttöönotosta huolimatta Albanian oma maatalouden ja maaseudun kehittämisohjelmarahasto (Agriculture and Rural Development Programme Fund, ARDPF) muodostaa selvästi tärkeimmän rahoituslähteen maatalouden ja maaseudun kehittämisen tukemisessa: sen osuus kokonaisrahoituksesta on noin 70 prosenttia, kun loput koostuvat IPARD-rahoituksesta ja muusta kansainvälisestä tuesta. (Martinovska Stojcheska ym. 2024.)

3.1 Väestö- ja elinkeinorakenne

Albanian väkiluku vuonna 2023 oli noin 2,8 miljoonaa. Työikäisen väestön työllisyystilanne on hyvä; yli 15-vuotiaiden työllisyysaste on noussut 47,5 prosentista 58,2 prosenttiin vuodesta 2010 vuoteen 2024 (Institute of Statistics 2025). Suuri osa Albanian väestöstä asuu maaseudulla, vaikka maaseudun väestö on vähentynyt kaupunkiin muuton myötä. Maatalous perustuu pienimuotoiseen perheviljelyyn, jolloin se on edelleen keskeinen toimeentulon lähde monille perheille ja paikallisyhteisöille. (Blanco ja Qorlazja 2024.)

Maatalous on merkittävä osa Albanian taloutta. Vuonna 2024 maatalouden osuus maan bruttokansantuotteesta oli noin 15 prosenttia – selvästi korkeampi kuin Länsi-Balkanin naapurimaissa. Myös työvoimasta poikkeuksellisen suuri osa toimii maataloudessa; lähteestä riippuen arviolta 30–40 prosenttia albanialaisista työllisistä saa toimeentulonsa maa- ja elintarviketaloudesta. On kuitenkin huomion arvoista, että Albanian maatalous kykenee tuottamaan vain noin

kolmasosan maassa tarvittavasta ruuasta. (Blanco ja Qorlazja 2024; Our World in Data 2025.)

Albanian pinta-alasta yli kolmannes, noin miljoona hehtaaria, on maatalousmaata, joista peltoa on yli puolet ja pysyvää nurmea 390 000 hehtaaria (Eurostat 2025b). Albanian maatalousmaan käyttöä varjostaa tehottomuus, ja tyypillinen maatila on kooltaan vain noin hehtaarin, mikä rajoittaa koneellistamista ja mittakaavaetuja. Viljelyalat painottuvat tärkeimpiin ruokakasveihin: viljat, tuotteet vihannekset ja oliivit. Myös rehunurmiala on merkittävä. (Eurostat 2025a.) Maan ilmasto on yhdistelmä mannermaista ja välimerellistä ilmastoa, ja maaperä sekä sääolosuhteet mahdollistavat monipuolisen viljelyn neljän vuodenajan rytmissä (Blanco ja Qorlazja 2024).

3.2 Maataloustuotanto

Albanian maataloustuotanto koostuu sekä kasvin- että eläintuotannosta. Kasvintuotanto on monipuolista, ja maassa tuotetaan runsaasti erilaisia vihanneksia ja hedelmiä, kuten perunoita, paprikoita, rypäleitä, munakoisoja, sitrushedelmiä, luumuja ja viikunoita. Vihannesten tuotanto on Albanian vahvuus; vihanneksia tuotetaan Albaniassa enemmän kuin viljaa. Vuonna 2023 vihanneksia tuotettiin lähes 1,4 miljoonaa tonnia ja viljaa vain noin 0,7 miljoonaa tonnia. Vihanneksista tärkeimpiä ovat tomaatti ja vesimelonit, viljoista maissi ja vehnä. Alueen muihin maihin verrattuna Albanian oliivituotanto on merkittävä. (Eurostat 2025a.)

Maankäytöstä pinta-alaltaan Albaniassa suurinta on viljanviljely, noin 140 000 hehtaaria, sekä pysyvien viljelykasvien tuotanto (mm. hedelmäpuut ja marjanviljely) noin 79 000 hehtaaria. Vihannesten tuotantoon käytetään pinta-alaa noin 43 000 hehtaaria. (Eurostat 2025a.)

Albanian eläintuotanto painottuu nautakarja-, lammas- ja vuohitalouteen sekä siipikarjaan. Lihan kokonaistuotanto vuonna 2023 oli noin 76 000 tonnia, josta naudanlihan osuus oli hieman alle 40 prosenttia, lampaan- ja vuohenlihan osuus 30 prosenttia ja siipikarjanlihan vajaa neljännes. Sianlihan osuus oli vähäinen, mikä erottaa sen naapurimaansa Pohjois-Makedonian lihantuotannosta. Maidontuotannon 0,9 miljoonasta tonnista lehmänmaidon osuus oli 85 prosenttia. Lehmien keskituotos on Albaniassa melko matala. Kananmunia puolestaan tuotettiin lähes 900 miljoonaa kappaletta. (Institute of Statistics 2024; Ministry of Agriculture and Rural Development 2025; FAOSTAT 2025a.)

3.3 Ulkomaankauppa

Albania on elintarvikkeiden nettotuoja. Maan elintarvikkeiden kulutus ylittää kotimaisen tuotannon, joten suuri osa ruoasta tuodaan ulkomailta. Vuonna 2023 Albanian koko tuonti oli noin 8,0 miljardia euroa ja vienti 4,0 miljardia euroa². Maatalous- ja elintarviketuotteet muodostivat tästä kokonaiskaupasta merkittävän osan. (United Nations ei pvm.) Albanian ja EU:n välisen vakautus- ja assosiaatiosopimus säätelee vapaakauppaa. Sopimuksessa EU:hun viedessä naudanlihaan, sokeriin ja viiniin liittyy tullietuuskiintiöitä. EU:sta Albaniaan vietäessä kaikki tuotteet (esim. maitotuotteet ja tietyt viljat) eivät ole tullittomia mutta niihin sovelletaan tullialennuksia. (European Commission 2025c.)

Albanian kokonaistuonnin arvosta reilu 12 prosenttia oli elintarvikkeita ja eläviä eläimiä. Juomien ja tupakan osuus kokonaistuonnista oli reilu kolme prosenttia. Elintarvikkeista ja eläimistä tärkeimpiä tuontituotteita olivat viljat ja viljatuotteet sekä vihannekset ja hedelmät. Elintarvikkeet ja elävät eläimet ovat kuitenkin myös tärkeä vientituote, sillä niiden osuus kokonaisviennistä oli lähes 10 prosenttia. Juomien ja tupakan osuus viennistä on alle prosentin eli hyvin pieni. Elintarvikkeista ja eläimistä tärkeimpiä vientituotteita ovat vihannekset ja hedelmät sekä merenelävät. Arvossa mitattuna Albania on selvästi vihannesten ja hedelmien nettoviejä. Puolestaan mereneläviä tarkasteltaessa Albania ylittää lähes nettoviejäksi. Muiden elintarvikkeiden ja eläinten osalta maa on selvästi nettotuoja. (United Nations ei pvm.)

3.4 Albanian mahdollinen EU-jäsenyys ja CAP

Albanian mahdollinen liittyminen unioniin ei todennäköisesti aiheuttaisi merkittäviä häiriöitä EU:n maatalousmarkkinoille, sillä maan maataloustuotannon kokonaisvolyymit ovat EU-mittakaavassa rajallisia ja Albania on elintarvikkeissa selvä nettotuoja. Albanian maatalouden suuri osuus työllisyydestä ja bruttokansantuotteesta, pienimuotoinen tilarakenne sekä alhainen tuottavuus viittaavat siihen, että maa olisi EU:n yhteisessä maatalouspolitiikassa selkeä nettosaaja. Suurimmat vaikutukset kohdistuisivat CAP:n tulotukijärjestelmään sekä maaseudun kehittämistoimenpiteisiin, erityisesti investointeihin, rakenteelliseen uudistumiseen ja tuotantotehokkuuden parantamiseen.

² Kaikki raportin vientiluvut on käännetty Yhdysvaltain dollarista euroiksi vuoden 2023 keskipäivillä 1 USD = 0,9248 €

Albanian ilmasto-olosuhteet mahdollistavat kilpailukykyisen tuotannon erityisesti vihannes- ja eräissä erikoiskasvituotannon segmenteissä, mikä voisi pitkällä aikavälillä lisätä alueellista kilpailua EU:n eteläisillä markkinoilla. Ympäristö- ja ilmastotavoitteiden sekä elintarviketurvallisuutta koskevien EU-vaatimusten täysimääräinen toimeenpano edellyttäisi Albaniassa kuitenkin merkittäviä hallinnollisia ja taloudellisia panostuksia. Kokonaisuutena Albanian EU-jäsenyys kasvattaisi hieman yhteisen maatalouspolitiikan rahoitustarpeita, mutta ei lisäisi kilpailupaineita EU:n maatalousmarkkinoilla.

4 Bosnia ja Hertsegovina

Bosnia ja Hertsegovina haki EU:n jäsenyyttä 2016. Sille myönnettiin ehdokasmaan asema 2022, ja Eurooppa-neuvosto hyväksyi jäsenyysneuvottelujen aloittamisen vuonna 2024. Bosnia ja Hertsegovina on edennyt jäsenyysneuvotteluissa, mutta muun muassa yhteisen maatalouspolitiikan edellyttämien hallinnollisten rakenteiden osalta valmistelut ovat vielä hyvin alkuvaiheessa (European Commission 2025j).

4.1 Väestö- ja elinkeinorakenne

Bosnia ja Hertsegovinan väkiluvuksi arvioidaan 3,4 miljoonaa asukasta. Työikäisistä (yli 15-vuotiaista) työllisiä on noin 46 prosenttia ja heistä noin 57 prosenttia työskentelee maaseutumaisilla alueilla. Maaseutumaisten ja kaupunkimaisten alueiden työllisyysaste on suunnilleen yhtä korkea. (Agency for Statistics of Bosnia and Herzegovina 2024a; ILO 2025b, 2025c.)

Bosnia ja Hertsegovinassa maataloussektorin painoarvo kansantaloudessa on verraten pieni. Vuonna 2024 maatalouden osuus bruttokansantuotteesta oli arviolta 4,5 prosenttia. Osuus on kuitenkin suurempi kuin EU:n (1,6 %) ja Suomen (2,5 %) maatalouden osuus BKT:stä. Bosnia ja Hertsegovinan kaikista työssäkäyvistä noin 18 prosenttia saa elantonsa maataloussektorilta. (Our World in Data 2025; ILO 2025a.)

Arvioiden mukaan maassa oli vuonna 2023 käytössä noin 1,1 miljoonaa hehtaaria maatalousmaata. Tästä kuitenkin vain noin 370 000 hehtaaria on peltoa, kun taas pysyviä nurmia ja laitumia on noin 656 000 hehtaaria. Pysyvien viljelykasvien kuten hedelmätarhojen ja viinitarhojen ala on noin 75 000 hehtaaria. (Eurostat 2025a.)

4.2 Maataloustuotanto

Bosnia ja Hertsegovina on maantieteeltään vuoristoinen maa, mikä heijastuu maatalousmaan määrään ja laatuun. Suurin osa maasta ei ole kelvollista tehokkaaseen viljelyyn (EIT Food ei pvm.). Bosnia ja Hertsegovinan kasvintuotanto on monipuolista mutta määrältään maltillista. Tärkeimpiä viljelykasveja ovat viljat, erityisesti maissi ja vehnä. Lähes kaksi kolmasosaa kaikesta tuotetusta viljasta on maissia, mikä osoittaa sen merkittävää käyttöä sekä kotieläintalouden rehuna että ihmisravintona. Vehnän osuus kokonaistuotannosta oli

vuonna 2023 noin viidennes. Viljakasvien ohessa perunan, öljykasvien ja vihannesten tuotanto on merkittävää ravintokasvituotantoa. Vihanneksista tärkeimpiä ovat tomaatit, paprikat, sipulit ja vesimelonit. Hedelmät ja muut pysyvät viljelykasvit tuottivat yhteensä noin 660 000 tonnia satoa vuonna 2023, mikä on selvästi enemmän kuin suurimmassa osassa muissa Länsi-Balkanin alueen maissa. Bosnia ja Hertsegovinan kasvintuotanto on hyvin monipuolista, mutta alueelliset erot maan sisäisissä olosuhteissa on suuria. Omenat ovat keskeinen osa Bosnia ja Hertsegovinan hedelmätuotantoa, ja niiden ohella persikoiden, nektariinien sekä rypäleiden tuotanto on huomattavaa. (Eurostat 2025a; EIT Food ei pvm.)

Maissi on pinta-alaltaan merkittävin kasvi Bosnia ja Hertsegovinassa (noin 100 000 ha), toisena tulee vehnä (57 000 ha). Pinta-alan kannalta tarkasteltuna viljojen lisäksi tärkeimpiä kasveja ovat peruna, öljysiemenet, omena ja soija, mutta näiden pinta-alat ovat selvästi vähäisempiä kuin viljakasvien. (Eurostat 2025b, 2025a.)

Bosnia ja Hertsegovinan lihantuotanto on kasvintuotantoa vähäisempää. Vuonna 2023 lihaa tuotettiin yhteensä noin 89 000 tonnia, josta lähes 80 prosenttia oli siipikarjanlihaa ja naudanlihan osuus hieman yli 10 prosenttia. Muiden lihalajien tuotanto jäi selvästi pienemmäksi. Lisäksi lehmänmaitoa tuotettiin 562 miljoonaa litraa ja kananmunia yli 700 miljoonaa kappaletta. (Agency for Statistics of Bosnia and Herzegovina 2024b; FAOSTAT 2025a.)

4.3 Ulkomaankauppa

Bosnia ja Hertsegovina on nettotuoja maatalous- ja elintarviketuotteissa. Sen tärkein kauppakumppani on EU, jonka kanssa on voimassa vakaus- ja assosiaatiosopimus. Myös Bosnia ja Hertsegovinalla on poikkeuksena muutama herkempi tuotesektori (naudanliha, sokeri ja viini), joihin sovelletaan tuontikiintiöitä EU:hun. Toisaalta sopimus suojaa Bosnia ja Hertsegovinan markkinoita tulleilla tietyissä tuotteissa. Esimerkiksi EU:sta tuleville eläintuotteille ja hedelmämehuille sovelletaan tulleja mutta asteittaisilla tullialennuksilla. (European Commission 2025c.)

Bosnia ja Hertsegovinan kokonaisvienti vuonna 2023 oli noin 8,5 miljardia euroa ja kokonaistuonnin noin 14,2 miljardia euroa, eli viennin osuus tuonnista on noin 60 prosenttia. Elintarvikkeiden ja elävien eläinten osuus Bosnia ja Hertsegovinan kokonaistuonnista oli 13 prosenttia, kun taas viennistä niiden osuus oli vajaa 5 prosenttia, mikä korostaa kyseisten tuotteiden merkittävää roolia maan tuontirakenteessa. Juomien ja tupakan osuudet kokonaistuonnista ja -viennistä

jäivät vähäisiksi. Elintarvikkeiden ja eläinten sekä tuonti että vienti on jakautunut melko tasaisesti, mikä osoittaa maan koko ruokasektorin vahvan riippuvuuden tuonnista. Ruoka- ja eläintuotteiden viennin arvo kattoi vain noin 22 prosenttia saman tuoteryhmän tuonnista, mikä viittaa heikkoon omavaraisuusasteeseen. (United Nations ei pvm.)

4.4 Bosnia ja Hertsegovinan mahdollinen EU-jäsenyys ja CAP

Bosnia ja Hertsegovinan mahdollinen liittyminen unioniin ei todennäköisesti aiheuttaisi merkittäviä häiriöitä EU:n maatalousmarkkinoille, sillä maan maataloustuotannon volyymit ovat EU-mittakaavassa pieniä, ja maa on elintarvikkeissa selvästi nettotuojaa. Suurin vaikutus kohdistuisi yhteiseen maatalouspolitiikkaan erityisesti tulotukien ja maaseudun kehittämistoimenpiteiden kautta. Maatalouden suhteellisen suuri työllistävyys, alhainen tuottavuus ja vuoristoinen maantiede viittaavat siihen, että Bosnia ja Hertsegovina olisi CAP:ssa nettosaaaja ja tarvitsisi tukea maatalouden rakennemuutokseen, investointeihin ja maaseutualueiden kehittämiseen.

Ympäristö- ja ilmastotavoitteiden sekä elintarviketurvallisuutta koskevien EUnormien täysimääräinen toimeenpano edellyttäisi myös huomattavia hallinnollisia ja taloudellisia panostuksia. Lisäksi maan monitasoinen hallintorakenne voi hidastaa EU:n maatalous- ja elintarvikelainsäädännön täysimääräistä ja yhdenmukaista toimeenpanoa. Kokonaisuutena Bosnia ja Hertsegovinan EU-jäsenyys syventäisi jo olemassa olevaa markkinaintegraatiota, eikä se todennäköisesti aiheuttaisi merkittäviä uusia kilpailupaineita EU:n maatalousmarkkinoilla, sillä maa on jo pitkälti integroinut EU-markkinoihin kauppasopimusten kautta.

5 Moldova

Moldova haki EU-jäsenyyttä maaliskuussa 2022 ja sai ehdokasmaan statuksen kesäkuussa 2022. EU:n ja Moldovan väliset jäsenyysneuvottelut alkoivat kesäkuussa 2024.

Jatkuvista hybridiuhista ja maan vakautta horjuttavista yrityksistä huolimatta Moldova on edennyt merkittävästi jäsenyyden edistämisessä. Moldova on hyväksynyt tiekartat oikeusvaltioperiaatteen, julkishallinnon ja demokraattisten instituutioiden toiminnan vahvistamiseksi, ja komissio on arvioinut nämä myönteisesti. Mikäli uudistusvauhti säilyy ja poliittinen tuki jatkuu, maa voi Euroopan komission mukaan saavuttaa tavoitteensa neuvottelujen väliaikaisesta päättämisestä vuoden 2028 alkupuolella. Moldova on aloittanut mutta on hyvin alkuvaiheessa yhteisen maatalouspolitiikan mukaisen maatalouden hallinto- ja valvontajärjestelmän (IACS) perustamisessa sekä maatilojen kestävyys- ja tietoverkoston (FSDN) hallinnointia varten tarvittavien rakenteiden luomisessa (European Commission 2025f).

5.1 Väestö- ja elinkeinorakenne

Moldovan kokonaisväkiluku oli vuoden 2019 alussa noin 3,5 miljoonaa henkilöä, joista kaupunkialueilla asui noin 1,53 miljoonaa ja maaseutualueilla noin 2,01 miljoonaa asukasta. Yli 15-vuotiaiden työllisyysaste oli vuonna 2024 noin 71 prosenttia. Työllisistä noin 66 prosenttia työskenteli kaupunkimaisilla alueilla. (National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova 2025a; ILO 2025b, 2025c.)

Maatalouden osuus Moldovan BKT:stä oli vuonna 2024 noin 7,1 prosenttia. Luku on huomattavasti korkeampi kuin EU:n keskiarvo ja myös korkeampi kuin useissa muissa EU:n ehdokasmaissa. Maatalous on huomattavan tehotonta, sillä se työllistää noin 51 prosenttia kaikista työssäkäyvistä. (Our World in Data 2025; ILO 2025b.)

Vuonna 2023 Moldovassa oli 2,44 miljoonaa hehtaaria maatalousmaata. Tämä on noin 72 prosenttia maan koko pinta-alasta (3,38 milj. ha). Maatalousmaasta peltomaata on noin 1,87 miljoonaa hehtaaria ja 0,31 miljoonaa hehtaaria pysyvää laidunmaata. (FAOSTAT 2025b.)

5.2 Maataloustuotanto

Moldovan maatalous perustuu vahvasti kasvintuotantoon. Vuonna 2023 viljojen ja palkokasvien kokonaissato oli yli 3,2 miljoonaa tonnia. Puolet tuotannosta oli vehnää, ja reilu 40 prosenttia oli maissia. Palkokasveista merkittävimpiä olivat kuivat herneet ja pavut. Teollisuuskasveista tuotettiin eniten auringonkukkaa, rapsia, sokerijuurikasta ja soijaa. Peltovihanneksista merkittävimpiä olivat perunat, tomaatit, sipulit ja porkkanat. Meloneita ja vesimeloneita tuotettiin yhteensä noin 38 000 tonnia. Rehukasveista maissia tuotetaan rehuksi vain vähäisesti. Monivuotisia nurmikasveja hyödynnettiin muun muassa säilörehuksi ja heinäksi, joiden tuotantomäärät olivat kuitenkin melko vähäisiä. (National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova 2025c.)

Viljanviljely on suurin maatalousmaan käyttömuoto, lähes 0,97 miljoonaa hehtaaria. Tästä yli puolet on maissin viljelyä, ja vehnää on noin 40 prosenttia. Teollisia kasveja viljellään noin 0,5 miljoonan hehtaarin alueella, josta suurin osa käytetään auringonkukan viljelyyn. Perunoiden ja muiden kasvien osuus on huomattavasti pienempi, vain noin 70 000 hehtaaria. (National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova 2025c.)

Vuonna 2023 Moldovan lihantuotanto oli noin 72 200 tonnia, josta sianlihan osuus oli noin kolmannes. Siipikarjanliha oli selvästi merkittävin lihalaji kattauen yli 60 prosenttia kokonaistuotannosta, kun taas naudanlihan osuus jäi vähäiseksi. Maitoa tuotettiin noin 232 miljoonaa litraa ja kananmunia noin 607 miljoonaa kappaletta. (National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova 2025b, 2025c; FAOSTAT 2025a.)

5.3 Ulkomaankauppa

Moldova on kokonaiskaupan osalta nettotuojaa. Vuonna 2023 Moldovan kokonaistuonti oli 8,0 miljardia euroa ja vienti 3,7 miljardia euroa. Elintarvikkeiden ja eläinten osuus kokonaistuonnista oli 11 prosenttia. Kokonaisviennistä elintarvikkeiden ja elävien eläinten osuus oli lähes neljänneksen, mikä kertoo sektorin vahvasta asemasta Moldovan vientirakenteessa. Tärkeimpiä vientituotteita kyseisessä luokassa ovat viljat ja viljatuotteet sekä vihannekset ja hedelmät. Nämä kaksi kategoriala kattavat lähes 90 prosenttia kaikesta elintarvike- ja eläinviennistä. Viljojen ja viljatuotteiden vienti on yli kolminkertaista verrattuna tuontiin. Moldova on myös selvästi vihannesten ja hedelmien nettoviejä. Arvossa mitattuna koko elintarvike- ja elävien eläinten luokka jää kuitenkin hie-

man nettotuonnin puolelle. Juomissa ja tupakassa Moldova on nettoviejä. Tämän luokan osuus kokonaisviennistä on noin viisi prosenttia ja kokonaistuonnista alle kaksi prosenttia. (United Nations ei pvm.)

5.4 Moldovan mahdollinen EU-jäsenyys ja CAP

Moldovan mahdollinen liittyminen EU:n jäseneksi olisi yhteisen maatalouspolitiikan ja tietyillä tuotemarkkinoilla kilpailun kannalta merkittävämpi kuin useimpien Länsi-Balkanin ehdokasmaiden liittyminen. Maatalouden suuri osuus bruttokansantuotteesta ja erityisesti poikkeuksellisen korkea työllisyysosuus viittaavat siihen, että Moldova olisi CAP:ssa selkeä nettosaaja ja että tulotuki- ja maaseudun kehittämistoimenpiteisiin kohdistuisi huomattavaa painetta. Samalla Moldovan laaja peltoala ja vahva kasvintuotantopainotteisuus, erityisesti viljat ja öljykasvit, tarkoittavat, että maan integroituminen EU:n sisämarkkinoille voisi lisätä kilpailua tietyillä maatalousmarkkinoilla, erityisesti Itä- ja Keski-Euroopassa, jos tuotantorakenteen modernisointi ja markkinaintegraatio etenevät nopeasti.

Ympäristö- ja ilmastotavoitteiden sekä elintarviketurvallisuutta koskevien EU-vaatimusten täysimääräinen toimeenpano edellyttäisi Moldovassa merkittäviä investointeja ja hallinnollisen kapasiteetin vahvistamista. Kokonaisuutena Moldovan EU-jäsenyys kasvattaisi sekä CAP:n budjettitarpeita että markkinapoliittisia sopeutustarpeita enemmän kuin Albanian tai Bosnia ja Hertsegovinan liittyminen.

6 Montenegro

Montenegro haki EU:n jäsenyyttä vuonna 2008. Sille myönnettiin ehdokasmaan asema 2010, ja Eurooppa-neuvosto hyväksyi neuvottelujen aloittamisen vuonna 2012.

Montenegro on ottanut merkittäviä edistysaskeleita EU-jäsenyyttä kohti. Montenegro voi saavuttaa tavoitteensa ja saada jäsenyysneuvottelut päätökseen vuoden 2026 loppuun mennessä. Montenegro on edistynyt merkittävästi myös maaseudun kehittämisen ja EU:n yhteisen maatalouspolitiikan hallinnollisten rakenteiden yhdenmukaistamisessa. Maaseudun kehittämisen liittymistä valmisteleva tukivälineen IPARD II -ohjelman toimeenpano on toteutunut lähes 90 prosentin toteutuksella ja maan hallitus on aloittanut maksajaviraston ja IACS-järjestelmän perustamisen valmistelut niihin liittyvällä lainsäädännön valmistelulla (European Commission 2025g).

6.1 Väestö- ja elinkeinorakenne

Montenegro on pieni valtio, jonka väkiluku on vain noin 0,6 miljoonaa (v. 2023). Yli 15-vuotiaista henkilöistä työllisiä on lähes 44 prosenttia, ja heistä maaseudulla asuu 31 prosenttia ja kaupungissa 69 prosenttia. Suurin osa väestöstä asuu kaupungeissa ja maaseudun työllisyys on heikompaa kuin kaupungeissa. (Montenegro Statistical Office 2024; ILO 2025b.)

Maatalouden osuus Montenegron BKT:stä vuonna 2023 oli 3,5 prosenttia, mikä tarkoittaa, että maataloussektorin osuus Montenegron kansantaloudessa on suhteellisesti pienempi kuin esimerkiksi Albaniassa tai Pohjois-Makedoniassa mutta selvästi suurempi kuin EU-maissa keskimäärin. Työllisistä 4,5 prosenttia työskentelee maataloussektorilla. Tämä on selvästi pienempi osuus kuin muilla Länsi-Balkanin mailla lukuun ottamatta Kosovoa. (Our World in Data 2025; ILO 2025b.)

Vuonna 2023 Montenegrossa oli maatalouskäytössä 264 520 hehtaaria eli noin 19 prosenttia maan pinta-alasta, mutta lähes koko maatalousmaa (249 180 ha) on pysyvää nurmea. Peltoalaa oli vain 7 110 hehtaaria, mikä rajoittaa merkittävästi elintarvikeomavaraisuutta. (Eurostat 2025a.)

6.2 Maataloustuotanto

Montenegron kasvintuotanto on maatalousmaan rajallisuuden vuoksi melko yksipuolista ja keskittyy pääasiassa vihanneksiin, joista merkittävä osa on vesimeloneita. Keskeisiä tuotantokasveja ovat myös paprikat, tomaatit, omenat sekä peruna, ja rypäleet ovat tuotantomäärältään erityisen merkittäviä. Viljakasvien, kuten vehnän ja maissin, tuotanto jää vähäiseksi, ja koko sektoria leimaa yleisesti heikko tuottavuus. (Eurostat 2025a.)

Vuonna 2023 peltoalasta noin 2 300 hehtaaria oli viljakasvien, pääosin maissin ja vehnän viljelyssä, kun taas vihanneksia ja perunaa viljeltiin noin 1 300 ja 1 600 hehtaarilla. Rypäleiden viljely kattoi 2 600 hehtaaria ja oli siten laajin yksittäinen kasvituotannon muoto. (Eurostat 2025a.)

Montenegron eläintuotannossa naudan- ja sianliha ovat keskeisimmät tuotantosuunnat, ja ne kattavat noin 70 prosenttia maan lihantuotannosta, kun taas muiden lihalajien osuus on selvästi vähäisempi. Kokonaisuutena lihantuotanto on tilastollisesti tarkasteltuna vähäistä, ja se jää selvästi jälkeen sekä alueen muista maista että muista EU-ehdokasmaista. Myös maidontuotanto on selvästi vähäisempää kuin muissa ehdokasmaissa. (FAOSTAT 2025a.)

6.3 Ulkomaankauppa

Montenegron elintarvike- ja eläinsektorin tuonti on yli kuusitoistakertainen verrattuna vientiin. Maan kokonaistuonti oli vuonna 2023 noin 4,1 miljardia euroa. Tästä elintarvikkeiden ja elävien eläinten osuus oli noin 20 prosenttia. Kokonaismuutokauppa oli puolestaan vain noin 723 miljoonaa euroa, josta elintarvikkeiden ja eläinten osuus oli vain 7 prosenttia. Montenegro tuo siis suuren osan maassa kulutetusta ruoasta. Elintarvikeviennissä tärkeimpiä vientituotteita ovat liha ja lihavalmistukset, jotka kattavat kaksi kolmasosaa elintarvikkeiden ja eläinten viennistä. Liha ja lihatuotteet oli myös tärkein tuontikategoria elintarvikkeiden ja eläinten luokassa. Juoma- ja tupakkatuotteissa Montenegro on myös nettotuojana. Luokan osuus kokonaismuutokasta oli kuitenkin yli kuusi prosenttia. (United Nations ei pvm.)

Myös Montenegron ja EU:n välisessä vakautus- ja assosiaatiosopimuksessa tullivapauden ulkopuolella on EU:hun tuodessa naudanliha, sokeri ja viini, joihin sovelletaan tullietuuskäytäntöä. EU:n vientituotteille (esim. liha, maitotuotteet ja tietyt hedelmät) puolestaan myönnetään alennuksia Montenegron perustul-

lista. Kauppatase on selvästi ylijäämäinen EU:n eduksi, ja EU:n vienti Montenegroon koostuu pääosin lihasta, maitotuotteista ja elintarvikevalmisteista, kun taas Montenegrosta tuodaan EU:hun lähinnä vihanneksia, sieniä, viiniä ja öljyä. (Euroopan komissio 2025a.)

6.4 Montenegron mahdollinen EU-jäsenyys ja CAP

Montenegron EU-jäsenyyden vaikutukset yhteiseen maatalouspolitiikkaan ja EU:n maatalousmarkkinoihin olisivat kokonaisuutena rajalliset. Maatalous on taloudellisesti pieni osa kansantaloutta (5,5 % BKT:stä), ja työllisyys maaseudulla on vähäistä, mikä tarkoittaa, että tukikelpoiseen maatalousmaahan perustuvat tulotuet jäisivät EU-mittakaavassa pieniksi. Tuotanto on määrällisesti rajallista ja keskittyy pääasiassa vihanneksiin, rypäleisiin, maissiin ja vehnään. Myös eläintuotanto on vähäistä. Montenegro on elintarvike- ja maataloustuotteiden nettotuojaa, ja kauppa EU:n kanssa on jo pitkälti tullivapaata, joten jäsenyys ei merkittävästi muuttaisi markkinoillepääsyn ehtoja. CAP:n vaikutukset maassa näkyisivät siten lähinnä maaseudun kehittämisen ja hallinnollisen kapasiteetin vahvistamisen kautta, mutta Montenegro ei merkittävästi vaikuttaisi EU:n maatalousmarkkinoiden kokonaiskuvaan.

7 Pohjois-Makedonia

Pohjois-Makedonia haki EU-jäsenyyttä maaliskuussa 2004 ja sai ehdokasmaan statuksen joulukuussa 2005. Jäsenyysneuvottelut alkoivat kuitenkin vasta maaliskuussa 2022. Pohjois-Makedonia on hyödyntänyt maaseudun kehittämisen liittymistä valmistelevia tukivälineitä IPARD II- ja IPARD III-ohjelmia, mutta työn alla on vielä valmistelut yhteisen maatalouspolitiikan hallinto- ja valvontajärjestelmän sekä peltolohkojen tunnistusjärjestelmään liittyvien lainsäädännön valmistelun aloittaminen (European Commission 2025h).

Pohjois-Makedoniassa on hyväksytty IPARD III -ohjelma kaudelle 2021–2027. Maa on jo toteuttanut kahdella edellisellä ohjelmakaudella IPARD-ohjelmia, joiden avulla on edistetty investointeja alkutuotantoon ja jalostussektoriin sekä tuettu maatalojen toiminnan monipuolistamista ja yritystoiminnan kehittämistä. Kansallinen maatalouden ja maaseudun kehittämisen strategia (National Strategy for Agriculture and Rural Development, NARDS) 2021–2027 on järjestyksessään kolmas strateginen asiakirja, jossa on luotu toimenpiteitä maatalouden ja maaseudun kehittämiseen CAP:n kaltaisten tavoitteiden pohjalta. (Martinovska Stojcheska ym. 2024.)

7.1 Väestö- ja elinkeinorakenne

Pohjois-Makedonian asukasluku on noin 1,8 miljoonaa, ja väestöstä noin kolmannes asuu maaseudulla. Työllisyysaste on melko matala; vuonna 2020 vain noin 45 prosenttia yli 15-vuotiaista oli työssäkäyviä. Työikäisestä väestöstä merkittävä osa (n. 72 %) asuu kaupunkimaisilla alueilla. (European Commission 2025b; ILO 2025b, 2025c.)

Vuonna 2024 maatalouden osuus Pohjois-Makedonian bruttokansantuotteesta oli noin 6,1 prosenttia, mikä on alueellisesti tarkasteltuna suhteellisen korkea. Vuonna 2024 maataloussektori työllisti noin 8,7 prosenttia työvoimasta, mikä on verrattain maltillinen osuus suhteessa muihin alueen maihin. (Our World in Data 2025; ILO 2025b.)

Pohjois-Makedoniassa maatalouskäytössä on noin 1,26 miljoonaa hehtaaria eli lähes puolet maan pinta-alasta. Tästä 0,42 miljoonaa hehtaaria on peltoa ja 0,8 miljoonaa hehtaaria pysyvää nurmea, kun taas pysyvien viljelykasvien osuus, lähinnä rypäle- ja hedelmätuotantoa on noin 35 000 hehtaaria. (Eurostat 2025a.)

7.2 Maataloustuotanto

Pohjois-Makedoniassa kasvintuotanto kattaa merkittävän osan maataloudesta, noin 70 prosenttia (Euroopan komissio 2025a). Vuonna 2023 tärkeimpiä viljelykasveja tuotantomäärillä mitattuna olivat kasvikset sekä viljat. Kasviksia tuotettiin yhteensä lähes 750 000 tonnia. Näistä merkittävimpiä olivat paprikat, vesimelonit, tomaatit ja omenat. Viljoja tuotettiin lähes 530 000 tonnia ja viljoista merkittävimpiä olivat vehnä ja spelttivehnä, ohra ja maissi. Näiden lisäksi perunoita tuotettiin 184 000 tonnia ja rypäleitä 149 000 tonnia. Pohjois-Makedonia on myös merkittävä tupakan tuottaja, ja vuonna 2023 tupakkaa tuotettiinkin lähes 24 000 tonnia. (Eurostat 2025a.)

Vuonna 2023 viljat kattoivat suurimman osan peltoalasta (noin 153 000 ha), josta lähes puolet oli vehnää, vajaa kolmannes ohraa ja alle viidennes maissia. Vihannestuotantoa oli noin 36 000 hehtaarilla, ja tupakkaa viljelyiin noin 15 000 hehtaarilla, joka on enemmän kuin muissa alueen tai EU:n maissa. (Eurostat 2025a.)

Eläintuotanto on Pohjois-Makedoniassa vähäistä. Vuonna 2023 lihantuotanto oli vain 22 tuhatta tonnia. Merkittävin lihalaji oli sianliha, jonka osuus oli kokonaistuotannosta yli puolet. Muiden lihalajien osuus oli jakautunut melko tasaisesti. Maitoa tuotettiin noin 238 miljoonaa litraa, ja Pohjois-Makedonian eläintuotanto onkin painottunut maidontuotantoon. (State Statistical Office 2025b, 2025a; FAOSTAT 2025a; Euroopan komissio 2025a.)

7.3 Ulkomaankauppa

Vuonna 2023 Pohjois-Makedonian kokonaistuonti oli 11,1 miljardia euroa kun taas kokonaistuonti 8,3 miljardia euroa. Maan kauppataase on siis negatiivinen. Elintarvikkeiden ja elävien eläinten osuus kokonaistuonnista oli vajaa yhdeksän prosenttia ja osuus kokonaisviennistä noin kuusi prosenttia. Tämän luokan viennin arvo on noin puolet tuonnin arvosta. Vihannekset ja hedelmät ovat tärkein vientituote elintarvikkeiden ja eläinten luokassa. Ne kattavat lähes puolet kaikesta kyseisen luokan viennin arvosta, ja Pohjois-Makedonia onkin vihannesten ja hedelmien nettoviejä arvossa mitattuna. Muiden elintarvikkeiden ja eläintuotteiden vienti jää selvästi tuontia pienemmäksi. Juomien ja tupakan osalta Pohjois-Makedonia on nettoviejä. Näiden osuus kokonaistuonnista oli vajaa kaksi prosenttia ja kokonaisviennistä lähes kolme prosenttia. (United Nations ei pvm.)

Naudanliha, sokeri ja viini ovat tullietuuskiintiön sovelluksen kohteena myös Pohjois-Makedonian ja EU:n välisessä vakaus- ja assosiaatiosopimuksessa. Vastaavasti kaikki EU:sta Pohjois-Makedoniaan viettävät maataloustuotteet eivät ole täysin tullittomia, mutta niille myönnetään alennuksia Pohjois-Makedonian perustullitasosta. EU:n ja Pohjois-Makedonian välinen maatalouselin-tarvikekauppa on selvästi EU:n hyväksi ylijäämäinen, ja siihen sisältyy erityisesti lihan, maitotuotteiden ja elävien eläinten vientiä EU:sta sekä hedelmien, vihannesten, viinin ja tupakan tuontia Pohjois-Makedoniasta. (Euroopan komissio 2025b.)

7.4 Pohjois-Makedonian mahdollinen EU-jäsenyys ja CAP

Pohjois-Makedonian maataloussektori on alueellisesti merkittävä Länsi-Balkanin mittakaavassa, mutta tuotanto on pääosin kotitarvepainotteista ja tilakoot ovat pieniä. Kasvintuotanto, erityisesti viljat, vihannekset, perunat, rypäleet ja tupakka, muodostaa suurimman osan tuotannosta, kun taas eläintuotanto keskittyy maidon ja sianlihan tuotantoon. Vuonna 2024 maataloussektori työllisti noin 8,7 prosenttia maan työvoimasta, mikä on verrattain pieni osuus suhteessa useimpiin muihin Länsi-Balkanin maihin. Maatalous kattaa kuitenkin huomattavan osan maan pinta-alasta ja merkittävän osuuden bruttokansantuotteesta. Ulkomaankaupassa maa on maataloustuotteiden osalta nettotuojan asemassa, mutta tietyissä tuoteryhmissä – kuten vihanneksissa, hedelmissä, viinissä ja tupakassa – Pohjois-Makedonia on EU-markkinoilla nettoviejä.

EU:n ja Pohjois-Makedonian välinen vakautus- ja assosiaatiosopimus mahdollistaa suurimman osan maataloustuotteista tullittoman kaupan, mikä tarjoaa pohjan tuotannon ja viennin kehittämiseksi EU-markkinoille. Rakenteellisten haasteiden ja pienten tilakokojen perusteella Pohjois-Makedonia olisi todennäköisesti yhteisessä maatalouspolitiikassa nettosaaja, erityisesti maaseudun kehittämisen ja investointitoimenpiteiden osalta. Pohjois-Makedonia hyötyisi tuotannon tehostamisesta, tilakoon kasvattamisesta ja tuottavuuden parantamisesta, mutta maan markkinaosuus EU:ssa jäisi alkuvaiheessa hyvin vähäiseksi. Pitkällä aikavälillä jäsenyyden myötä maa voisi integroitua syvemmin EU:n maatalousmarkkinoihin ja sopeutua niiden kilpailuolosuhteisiin sekä hyödyntää CAP:n tarjoamia rahoitus- ja kehittämisvälineitä.

8 Serbia

Serbia haki jäsenyyttä joulukuussa 2009, ehdokasmaaksi se nimettiin maaliskuussa 2012 ja jäsenyysneuvottelut alkoivat kesäkuussa 2013. Serbia on melko hitaasti edistänyt EU:n yhteisen maatalouspolitiikan hallinto- ja valvontajärjestelmän kehittämistä, maaseudun kehittämisen osalta IPARD II-ohjelman toimeenpano ei ollut täysimääräistä, kuten myös IPARD III-ohjelman edistyminen on ollut rajallista (European Commission 2025i).

8.1 Väestö- ja elinkeinorakenne

Serbian arvioitu väkiluku vuonna 2024 oli 6,6 miljoonaa, ja heistä kaupunkimaisilla alueilla asui noin 4 miljoonaa ja maaseutumaisilla alueilla 2,5 miljoonaa. Tämä suhde on selvästi erilainen kuin esimerkiksi Bosnia ja Hertsegovinassa. Vuonna 2024 yli 15-vuotiaista työllisiä oli noin 55 prosenttia, maaseutumaisten alueiden työllisyysasteen ollessa hieman korkeampi kuin kaupunkimaisilla alueilla. (Statistical Office of the Republic of Serbia 2025; ILO 2025b.)

Serbia on Länsi-Balkanin merkittävin maataloustuotteiden tuottaja, vaikka maatalouden osuus BKT:stä oli vuonna 2024 vain 3,2 prosenttia. Sektorin taloudellinen ja yhteiskunnallinen merkitys on kuitenkin huomattava, sillä lähes viidennes työllisistä työskenteli maataloudessa vuonna 2024 ja maataloustuotteiden vienti on määrällisesti merkittävää. (Our World in Data 2025; ILO 2025b.)

Käytössä olevan maatalousmaan määrä Serbiassa oli lähes 3,4 miljoonaa hehtaaria vuonna 2023. Tämä on lähes 40 prosenttia Serbian kokonaispinta-alasta, mikä tekee Serbiasta selvästi maatalousvaltaisemman maankäytöltään kuin esimerkiksi Bosnia ja Hertsegovinan tai Montenegron. Peltoala on yli 2,6 miljoonaa hehtaaria. Lisäksi pysyviä nurmia ja laitumia on noin 0,55 miljoonaa hehtaaria, ja pysyviä viljelykasveja, kuten hedelmä- ja viinitarhoja on noin 0,21 miljoonaa hehtaaria. Suurin osa viljelyalasta kohdistuu maissin, vehnän, speltin ja öljykasvien tuotantoon. (Eurostat 2025a.)

8.2 Maataloustuotanto

Serbia toimii Länsi-Balkanin maataloustuotannon keskeisenä veturina ja tuottaa merkittäviä määriä viljakasveja, öljykasveja ja hedelmiä. Viljantuotanto on maan maatalouden kulmakivi. Esimerkiksi vuonna 2023 vehnää korjattiin noin

3,45 miljoonaa tonnia ja maissia noin 6,63 miljoonaa tonnia. Nämä määrät tekevät Serbiasta merkittävän viljan viejän lähialueille. Tuotantomääriltään Serbia on myös merkittävä punajuuren (yli 2 milj. tonnia) ja öljysiemenkasvien (yli 1,3 milj. tonnia) tuottaja. Tuoreiden kasvien osuus jää kuitenkin samalle tasolle kuin esimerkiksi Pohjois-Makedonialla. Muita tärkeitä kasveja ovat peruna ja soija. Soijan tuotanto onkin Serbiassa merkittävän suurta verrattuna jopa koko EU:n tuotantoon. Hedelmistä ja vihanneksista merkittävimpiä ovat omenat, paprikat, tomaatit, marjat ja rypäleet. (Eurostat 2025a.)

Serbian kotieläintuotanto on melko suurta. Tästä huolimatta sen suhteellinen koko kasvintuotantoon nähden on pienempää kuin esimerkiksi Suomessa. Sianlihantuotannon osuus koko lihan tuotannosta on yli puolet. Maidontuotanto oli vuonna 2023 yhteensä 1 321 miljoonaa litraa. Sikatalous oli myös tuotoksen perusteella tärkein kotieläintuotannon muoto, sillä naudanlihan tuotanto jäi hieman yli 40 prosenttiin sianlihan tasosta ja siipikarjan tuotanto noin neljännekseen. (Statistical Office of the Republic of Serbia ja Gavrilovic 2024; FAOSTAT 2025a.)

8.3 Ulkomaankauppa

Myös Serbialla on EU:n kanssa vakautus- ja assosiaatiosopimus, joka mahdollistaa vapaan kaupan Serbiasta EU:hun lukuun ottamatta naudanlihaa, sokeria ja viiniä. EU:n vienti Serbiaan on rajoitetumpaa. Serbia eroaa monista muista ehdokasmaista siinä, että se on ollut maataloustuotteiden nettoviejä useina vuosina. Maan viljava peltoala ja kehittynyt elintarviketeollisuus mahdollistavat sen, että tietyissä tuoteryhmissä vienti ylittää tuonnin. Serbian viennin vahvuudet ovat viljat, öljykasvit ja hedelmät. Serbia vie suuria määriä maissia ja vehnää (esimerkiksi EU-maihin, lähialueille kuten Bosnia ja Hertsegovina sekä maailmanmarkkinoille). Serbialla onkin ylijäämäinen kauppatase EU:n kanssa maatalous- ja elintarviketuotteissa. (European Commission 2025b.)

Serbian kokonaisvienti oli vuonna 2023 noin 28,6 miljardia euroa ja tuonti noin 36,8 miljardia euroa, mikä merkitsi noin 8,2 miljardin alijäämää. Elintarvikkeiden ja elävien eläinten osuus kokonaistuonnista oli seitsemän prosenttia ja osuus kokonaisviennistä jopa 11 prosenttia. Elintarvikkeiden ja eläinten merkittävä osuus Serbian suuresta kokonaisviennistä kertoo vahvasta maataloustuotannosta. Tärkeimpiä vientituotteita ovat vihannekset ja hedelmät sekä viljat ja viljatuotteet. Nämä kattavat yli puolet kaikista elintarvikkeiden ja eläinten viennistä. Myös eläintenrehut ovat merkittäviä vientituotteita. Serbia onkin selvästi

nettoviejä kaikissa kolmessa edellä mainitussa kategoriassa. Juomissa ja tupakassa Serbian viennin arvo on yli kaksinkertainen verrattuna tuontiin. Luokan osuus kokonaisviennistä on alle neljä prosenttia. (United Nations ei pvm.)

8.4 Serbian mahdollinen EU-jäsenyys ja CAP

Serbian maataloussektori on Länsi-Balkanin suurin ja merkittävin sekä pinta-alaltaan että tuotantomääriltään. Vaikka maatalouden osuus BKT:stä on kohtuullinen, lähes viidesosa työssäkäyvistä saa elantonsa sektorilta. Viljavat peltoalat ja kehittynyt elintarviketeollisuus tekevät Serbiasta huomattavan maatalousviennin harjoittajan. Tuotanto painottuu viljaan, öljykasveihin, hedelmiin ja tuoreisiin kasviksiin. Eläintuotannossa keskeisiä ovat sianliha, siipikarja ja maitotuotteet.

Serbia toimii jo nyt alueellisena maatalousviennin veturina. EU:n ja Serbian välinen vakautus- ja assosiaatiosopimus mahdollistaa laajamittaisen vapaakaupan, ja useissa tuoteryhmissä, kuten viljassa ja öljykasveissa, Serbia on EU:n markkinoilla nettoviejä. EU-jäsenyys ja CAP:n täysimääräinen soveltaminen tukisivat tuotannon modernisointia, tilakoon kasvua, tuottavuuden paranemista ja kestäväen maatalouden kehittämistä. Vaikka CAP-vaikutukset EU:n kokonaismarkkinoihin jäisivät suhteellisesti rajallisiksi, Serbian liittyminen vahvistaisi viljan ja öljykasvien tarjontaa ja viennin volyymia EU:ssa, mikä tekee siitä Länsi-Balkanin keskeisimmän CAP-ehdokkaan.

9 Ehdokasmaiden maatalouden vaikutukset EU:n maatalouteen

Tässä luvussa kootaan yhteen Länsi-Balkanin maiden ja Moldovan maatalouden rakenteellinen merkitys Euroopan unionille sekä pohditaan maiden EU-jäsenyyden kahta keskeistä vaikutusta unionin maataloussektoriin. Ensinnäkin tarkastellaan vaikutuksia maatalous- ja elintarvikemarkkinoiden toimintaan ja kilpailuolosuhteisiin, ja toiseksi vaikutuksia EU:n yhteisen maatalouspolitiikan (CAP) rakenteeseen, toimeenpanoon ja rahoitukseen. Vaikutukset eivät ole yhtenäisiä, sillä tarkasteltavat maat eroavat merkittävästi toisistaan maatalouden koon, tuotantorakenteen ja markkinaintegraation asteen osalta. Analyysissä hyödynnetään joiltakin osin myös Ukrainaa (ks. Niemi ja Arovuori 2025) vertailukohteena, vaikka se ei ole tämän raportin varsinainen tarkastelumaa.

9.1 Maatalouden rakenteellinen merkitys ehdokasmaissa

Tarkastellut Länsi-Balkanin viisi maata – Albania, Bosnia ja Hertsegovina, Montenegro, Pohjois-Makedonia ja Serbia – sekä EU:n itäisiin kumppanuus-maihin lukeutuva Moldova eroavat merkittävästi toisistaan maatalouden rakenteen, väestörakenteen, työllisyyden osalta (Taulukko 2). CAP:n soveltaminen näihin maihin vaikuttaisi pääosin tuotannon modernisointiin, tilakoon kasvattamiseen, tuotannon laadun parantamiseen ja markkinakelpoisuuden vahvistamiseen.

Kuuden tarkastellun ehdokasmaan maatilojen yhteenlaskettu määrä on yli kaksi miljoonaa, mutta ajantasaiset tilastotiedot puuttuvat useista maista. Maatilojen määrä on huomattavan suuri Moldovassa, noin 900 000 maatilaa. Albania sekä Bosnia ja Hertsegovina ovat pieniä maatalousmaita, joissa maatalous on merkittävä työllistäjä, mutta tuottavuus matala. Maatilojen määrä on merkittävän suuri molemmissa maissa, yli 300 000 maatilaa.

Ukrainan maatalouden rakenne poikkeaa merkittävästi tarkastelluista ehdokasmaista. Ukrainassa vallitsevana maatilamuotona ovat maatalousyhtiöt, joita on lukumääräisesti vain vähän mutta joiden keskimääräinen peltopinta-ala on erittäin suuri verrattuna EU:n keskiarvoon ja muihin ehdokasmaihin.

Maatalouden osuus bruttokansantuotteesta (BKT) eroaa olennaisesti EU 27 -keskiarvosta tarkastelluissa maissa. EU:ssa maataloussektorin osuus BKT:stä on keskimäärin vain 1,6 prosenttia ja työllisyydestä 3,2 prosenttia. Albaniassa

maatalouden osuus BKT:stä on merkittävästi suurempi kuin Länsi-Balkanin muissa maissa, yli 15 prosenttia. Moldovassa ja Ukrainassa osuus on yli 7 prosenttia. Montenegron maatalous on sitä vastoin taloudellisesti pieni osa BKT:tä, noin 3,5 prosenttia.

Maatalouden osuus työllisistä ylittää kymmenen prosenttia kaikissa tarkastelluissa maissa, paitsi Montenegrossa ja Pohjois-Makedoniassa. Albaniassa ja Moldovassa maatalouden osuus työllisistä on huomattavan suuri, yli 30 prosenttia.

Maatilojen keskikoko on tarkastelluissa maissa pieni (2–9 ha) verrattuna EU:n keskiarvoon (18 ha), ja Suomen keskimääräiseen tilakokoon (54 ha). Poikkeuksena ovat Ukrainan maatalousyhtiöt, joiden keskimääräinen tilakoko on suuri, tilakokotietojen vaihdellen kuitenkin eri tilastolähteissä.

Taulukko 2. Maatalouden merkitys tarkastelussa olleissa EU-ehdokasmaissa, Ukrainassa, Suomessa ja EU 27-maissa.

Maa/alue	Asukasluku 2024	Maatilojen määrä (las- kentavuosi)	Alueen maa- tilojen kes- kikoko (ha)³	Maatalou- den osuus BKT:stä 2024	Maatalou- den osuus työllisistä, prosenttia (vuonna)
Albania	2 390 942	351 605 (2013)	3,4	15,5	32,3 (2023)
Montenegro	623 680	26 711 (2024)	9,3	3,5	4,5 (2023)
Pohjois-Make- donia	1 826 247	178 125 (2016)	7,1	6,1	8,7 (2024)
Serbia	6 605 168	508 325 (2023)	6,7	3,2	18,6 (2024)
Bosnia ja Hertsegovina	3 417 089	363 394 (2013)	4,8	4,5	17,6 (2023)
Moldova	2 423 287	902 214 (2011)	2,7	7,1	50,8 (2024)
Ukraina Yksityiset maat Maatalousyhtiöt	37 860 221	29 631 ⁴ (2022)	-	7,1	14,1 (2021)
Suomi	5 603 851	40 968 (2023)	53,6	2,5	3,3 (2024)
EU 27	449 309 618	9 067 300 (2020)	17,8	1,6	3,2 (2025)

³ Laskettu käytössä oleva maatalousmaa maatilojen laskentavuonna jaettuna maatilojen määrällä

⁴ Lukumäärä Ukrainan rekisteröidyistä maatalousyrityksistä, jotka viljelivät maata vuonna 2022, ja joiden osuus tuotannon arvosta oli 68 %. Tämän lisäksi Ukrainassa arvioidaan olevan noin 3–4 miljoonaa pientä rekisteröimätöntä maaseututaloutta, jotka vastasivat 32 prosentista maan tuotantoa (State Statistics Service of Ukraine 2025).

BKT-osuuksien lähde: Our World in Data 2025. Maatilojen määrä: State Statistical Office 2019; Martinovska ym. 2021; Montenegro Statistical Office 2025; Statistical Office of the Republic of Serbia 2024; FAOSTAT 2025c; Eurostat 2026; Institute of Statistics ei pvm. Keskipinta-ala itse laskettu käyttäen lähteenä: Eurostat 2025a; FAOSTAT 2025b. Asukasluku lähde: Eurostat 2025c; World Bank 2026. Osuus työllisistä lähde: ILO 2025a.

9.2 Laajentumisen vaikutukset EU:n maatalous- ja elintarvikemarkkinoihin

Kokonaisuutena Länsi-Balkanin maiden ja Moldovan liittyminen EU:hun ei todennäköisesti aiheuttaisi merkittävää häiriötä EU:n maatalous- ja elintarvikemarkkinoille. Valtaosa alueen maista on maataloustuotannon volyymiltaan pieniä EU:n mittakaavassa, ja niiden maatalous- ja elintarvikeviennillä on jo nykyisin pääosin tulliton pääsy EU:n markkinoille. Poikkeuksena voidaan pitää Moldovaa, jonka viljan ja öljykasvien tuotanto on alueellisesti merkittävää. Sen markkinavaikutukset kohdistuisivat erityisesti viljamarkkinoihin, mutta kokonaisuutena vaikutukset jäisivät EU:n mittakaavassa rajallisiksi.

Täysjäsenyys poistaisi myös jäljellä olevat terveys- ja kasvinsuojeluun liittyvät tuontirajoitukset, mikä voisi vauhdittaa erityisesti lihan, maidon ja muiden eläinperäisten tuotteiden vientiä ehdokasmaista EU:hun. Samalla liittyminen edellyttää ehdokasmailla EU:n elintarviketurvallisuus-, ympäristönsuojelu-, torjunta-aine-, eläinten hyvinvointi- ja ulkomaankauppasääntelyn noudattamista, mikä voi nostaa tuotantokustannuksia. (Matthews 2024.)

Ehdokasmaiden maataloussektorin tuottavuus ja teknologinen taso on selvästi EU:n keskiarvoa matalampia, ja maiden välillä on huomattavia rakenteellisia eroja. Tämä heijastaa taloudellisen kehityksen heikompaa tasoa, investointien puutetta, markkinoille pääsyn rajoitteita sekä heikkoa tuottavuutta. (Jankowska ja Hlavsa 2025.) Vain harvoilla ehdokasmailla tällä hetkellä on edellytyksiä laaja-alaiseen kilpailukykyyn EU:n markkinoilla. Tietyillä tuoteryhmillä on kuitenkin selkeää potentiaalia asemansa vahvistamiseen, erityisesti viljan tuotannossa Moldovalla ja Ukrainalla. Markkinavaikutukset painottuisivat todennäköisimmin tuoreisiin hedelmiin ja vihanneksiin, viiniin, tupakkaan sekä erikoistuotteisiin.

Länsi-Balkanin maat ovat keskenään hyvin erilaisia luonnonolosuhteiltaan, mikä vaikuttaa merkittävästi maiden kilpailukykyyn maataloudessa. Vuoristoiset ja maantieteellisesti pirstoutuneet alueet rajoittavat tuotantoa erityisesti Montenegrossa sekä Bosnia ja Hertsegovinassa, mikä heikentää tuotantokapasiteettia ja skaalaetujen saavuttamista. Moldova ja Ukraina poikkeavat tästä: niiden maaperä on pääosin hedelmällistä ja tuotanto-olosuhteet ovat suotuisat, mikä vahvistaa erityisesti kasvituotannon kilpailukykyä.

Viljamarkkinoilla keskeisimmät toimijat ovat Moldova ja Serbia, jotka hallitsevat alueen viljantuotantoa ja -vientiä. Molemmat ovat selvästi ylijäämäisiä viljan ulkomaankaupassa, ja viljantuotanto muodostaa niiden maatalouden kilpailukyvyn ytimen. Ukraina ja Serbia ovat vahvoja kasvintuottajamaita, sillä yli 85 prosenttia niiden kokonaistuotannosta perustuu kasvintuotantoon. Myös Pohjois-Makedoniassa ja Moldovassa kasvintuotannon osuus ylittää 70 prosenttia. Moldova erottuu lisäksi auringonkukan tuotannossa, mikä vahvistaa sen asemaa kasvinviljelysektorilla. (Jankowska ja Hlavsa 2025.)

Hedelmä- ja vihannestuotanto on toinen tarkasteltujen maiden merkittävä vahvuus. Albania, Pohjois-Makedonia, Moldova ja Serbia ovat nettoviejiä näissä tuoteryhmissä, ja niiden tuotannolla on potentiaalia vahvistaa kilpailuasemaansa EU-markkinoilla. Vihannestuotannossa maiden välillä on kuitenkin suuria eroja. Albanian ja Pohjois-Makedonian tuotanto on suhteellisen merkittävää, kun taas Montenegron tuotanto jää vähäiseksi. Montenegro tunnetaan perinteisesti hedelmätuotannostaan, vaikka sen merkitys on viime vuosina heikentynyt tuotantorakenteen muuttuessa ja painopisteen siirtyessä viljantuotantoon.

Kotieläintuotannossa maiden välillä on suuria eroja. Maidontuotanto on vähäisintä Moldovassa, missä tuotanto perustuu pieniin tiloihin ja tehokkuutta rajoittavat rehun saatavuusongelmat, eläintaudit ja heikko eläinaineksen jalostusaste maidontuotannossa sekä rajoittunut pääsy markkinoille. Maidontuotanto on ollut laskusuunnassa useissa maissa, kuten Albaniassa, Bosnia ja Hertsegovinassa, Pohjois-Makedoniassa, Montenegrossa ja Ukrainassa.

Lihantuotannossa naudanliha on useimmissa tarkastelluissa ehdokasmaissa keskeisin tuotantosuunta, ja tuotanto perustuu pääosin pienimuotoiseen tilarakenteeseen. Pohjois-Makedoniassa ja Moldovassa tuotanto on kuitenkin vähäistä maatalousmaan rajallisuuden sekä ilmasto- ja politiikkatekijöiden vuoksi. Pohjois-Makedonia onkin selvästi tuontiriippuvainen naudanlihassa. Siipikarjanlihantuotanto on kasvanut useimmissa maissa Albaniaa lukuun ottamatta, mutta tuotanto on edelleen vähäisintä Pohjois-Makedoniassa.

Kokonaisuutena ehdokasmaiden liittymisen markkinavaikutukset kohdistuisivat tuotekohtaisesti ja alueellisesti rajattuihin segmentteihin sen sijaan, että ne muuttaisivat EU:n maatalousmarkkinoiden kokonaisrakennetta. Kilpailupaineet kohdistuisivat erityisesti viljaan, öljykasveihin sekä hedelmä- ja vihannessektoriin, mutta useimpien maiden rajallinen tuotantokapasiteetti ja rakenteelliset haasteet hillitsisivät vaikutusten laajuutta. Laajentumisen merkitys olisi siten enemmän rakenteellinen ja pitkän aikavälin kehitykseen liittyvä kuin lyhyellä aikavälillä markkinoiden tasapainoa horjuttava.

Taulukko 3. Eräiden maataloustuotteiden tuotantomäärien prosenttiosuus Euroopan unionin (27) tuotantomääristä vuonna 2023.

Tuote	Länsi-Balkan ehdokasmaat	Moldova	Ukraina	Suomi
Naudanliha	1,9	<0,1	4,0	1,3
Sianliha	1,6	0,1	3,1	0,8
Siipikarjanliha	1,7	0,4	10,0	1,1
Maidontuotanto	2,0	0,1	4,7	1,4
Vehnä	3,3	1,2	16,2	0,6
Ohra	1,7	0,5	11,6	2,3
Maissi	13,2	2,2	50,8	0
Soija	22,0	1,3	165,7	0
Tupakka	37,2	0,3	2,5	0
Vesimelonit	16,9	1,1	7,8	0

Lähde: Eurostat 2025a ja FAOSTAT 2025a.

9.3 Vaikutukset yhteiseen maatalouspolitiikkaan

Länsi-Balkanin maiden ja Moldovan liittymisen merkittävimmät vaikutukset kohdistuisivat EU:n yhteisen maatalouspolitiikan (CAP) toimeenpanoon ja rahoitukseen. Useimmissa maissa maatalouspolitiikkaa on jo uudistettu painottaen elintarvike turvallisuutta, ympäristönsuojelua, maaseudun kehittämistä

sekä markkinalähtöisyyttä ja kilpailukykyä. Täysjäsenyys merkitsisi kuitenkin siirtymistä EU:n sääntely- ja tukijärjestelmään, mikä edellyttäisi hallinnollista, institutionaalista ja tuotannollista sopeutumista ehdokasmaissa.

Ehdokasmaiden maatalouden rakenteet poikkeavat olennaisesti nykyisten jäsenmaiden keskiarvoista. Tilakoot ovat pieniä, tuotanto on työvoimavaltaista ja maatalouden osuus työllisyydestä on monissa maissa korkea suhteessa tuotannon arvoon. Nämä rakenteelliset piirteet viittaavat siihen, että maat olisivat CAP:ssa todennäköisesti nettosaajia, erityisesti suorien tulotukien ja maaseudun kehittämis- ja investointirahoituksen rahoituksen kautta, kuten investoinneissa maatalouden modernisointiin näissä maissa. Rahoituksella olisi keskeinen merkitys maatalouden modernisoinnissa, tuotantoteknologian uudistamisessa, infrastruktuurin parantamisessa ja tuottavuuden kasvattamisessa. Merkittävät tulonsiirrot kanavoituisivat sekä CAP:n että koheesiopolitiikan rahastoista (Mathews 2024).

CAP:n toimeenpano edellyttää toimivia hallinnollisia rakenteita. Uusien jäsenvaltioiden tulisi perustaa ja akkreditoida maksajavirastot, ottaa käyttöön pinta-alaperusteisten tukien hallinnointiin tarvittavat tietojärjestelmät sekä varmistaa valvonta- ja seurantamekanismien toimivuus. Näiden järjestelmien rakentaminen ja ylläpito voi muodostaa merkittävän institutionaalisen haasteen, erityisesti maissa, joissa hallinnollinen kapasiteetti on vielä rajallinen.

Tutkimuskirjallisuudessa arviot tulevan laajentumisen vaikutuksista CAP-budjettiin vaihtelevat huomattavasti käytetyistä oletuksista, menetelmistä ja tarkastelukehyksestä riippuen. Nykyisen rahoituskauden (2021–2027) sääntöihin perustuvissa arvioissa Länsi-Balkanin ja Moldovan liittymisen kustannuksiksi CAP:lle on esitetty noin 4–6 miljardin euron lisäystä vuositasona. Council Secretariat (Matthews 2024) arvioi Länsi-Balkanin, Georgian ja Moldovan liittymisen kustannuksiksi CAP:lle noin 4,4 miljardia euroa, kun taas Ukrainan osalta vastaava lisäys olisi 13,8 miljardia euroa.

Lindner ym. (2023) puolestaan arvioivat, että kuuden tarkastellun maan (Moldova, Bosnia ja Hertsegovina, Pohjois-Makedonia, Montenegro, Albania ja Serbia) täysjäsenyys merkitsisi yhteensä noin 5,8 miljardin euron vuotuisia lisämenoja. Laskelma perustuu vuoden 2021 tietoihin ja tuolloin voimassa olleisiin monivuotisen rahoituskehysten (MFF) sääntöihin.

Toisaalta Rant ym. (2020) esittävät selvästi korkeampia arvioita ja arvioivat pelkästään Länsi-Balkanin CAP-kustannukseksi jopa 11,3 miljardia euroa. Erot kuvastavat erityisesti epävarmuutta suorien tukien tasosta, mahdollisista siirtymäkausista sekä siitä, missä määrin nykyisiä jäsenmaita koskevia tukitasoja sovellettaisiin uusiin jäsenvaltioihin. Mikäli uusille jäsenmaille myönnettäisiin

täysi tukitaso ilman asteittaista käyttöönottoa, budjettivaikutukset olisivat olennaisesti suuremmat kuin vaiheittaisessa mallissa.

EU:n talousarvio tarjoaa merkittäviä kannustimia Länsi-Balkanin maille, joiden talous on selvästi EU-maita heikompi ja maatalousvaltaisempi. Alueen rakenteelliset piirteet tekevät siitä todennäköisen nettosaajan jäsenyyden jälkeen, ja koheesio- ja maaseuturahoitus voi tukea kehitystä, vaikka varojen hyödyntämistä rajoittavat erityisesti kaksi tekijää. Ensimmäinen rajoittava tekijä on uusien EU-jäsenvaltioiden kyky hyödyntää EU-varoja. EU-politiikkojen toimeenpanoon tarvitaan riittävät institutionaaliset rakenteet ja henkilöstöresurssit. Toinen Länsi-Balkanin maiden EU-integraatiota rajoittava tekijä liittyy EU-jäsenyyden hyötyjen epävarmuuteen. Hyödyt realisoituvat vasta liittymisprosessin onnistuneen päättymisen jälkeen, kun taas sopeutumiskustannukset syntyvät jo valmisteluvaiheessa.

Jos liittyminen ajoittuisi seuraavaan monivuotiseen rahoituskehykseen (MFF), kokonaisvaikutus EU:n budjettiin riippuisi ratkaisevasti siitä, kasvatetaanko EU:n budjettia vai jaetaanko nykyisiä varoja uudelleen. Arvioiden mukaan Länsi-Balkanin maiden liittyminen vuonna 2030 lisäisi CAP-menoja suhteellisen maltillisesti, noin neljällä miljardilla eurolla, samalla kun koheesiomenot kasvaisivat (+15 miljardia euroa). Osa lisäyksestä kompensoituisi liittymistä edeltävän rahoituksen (pre-accession) poistumisella (-13 miljardia euroa). Lisänä ovat kohdentamattomat menot (+6 miljardia euroa). Mikäli EU:n kokonaisbudjettia ei kasvatettaisi, lisämenot merkitsisivät käytännössä varojen uudelleenjakoa. Tällöin nykyiset EU-27-jäsenvaltiot menettäisivät koheesiorahoitusta arviolta noin 9 miljardia euroa ja CAP-rahoitusta 8,5 miljardia euroa vuosina 2028–2034 (ks. esim. Rubio 2024)

Kokonaisuutena laajentumisen vaikutukset CAP:iin olisivat ennen kaikkea budjettirakenteellisia ja institutionaalisia. Ehdokasmaat olisivat todennäköisiä nettosaajia, ja CAP:n painopiste siirtyisi entistä enemmän rakennekehityksen, modernisoinnin ja maaseudun elinvoimaisuuden tukemiseen. Samalla laajentuminen lisäisi paineita tarkastella CAP:n rahoituksen kohdentamista ja tukitasojen oikeudenmukaisuutta nykyisten ja uusien jäsenvaltioiden välillä.

10 Pohdinta

Länsi-Balkanin maat sekä Moldova ovat monelle eurooppalaiselle edelleen varsin tuntemattomia. Näiden maiden mahdollinen EU-jäsenyys muuttaisi kuitenkin unionin rakennetta monella tavalla. Euroopan unionin väestö kasvaisi, maatalousmaan määrä lisääntyisi ja maataloustuotannon kokonaisvolyymi kasvaisi. Samalla unionin sisäinen kehityserojen kirjo laajenisi, sillä useissa ehdokasmaissa maatalous työllistää huomattavan suuren osan väestöstä, tilakoot ovat pieniä ja tuottavuus alhainen. Tämä merkitsisi myös sitä, että tulo- ja alueelliset kehityserot tulisivat nykyistä näkyvämmiin osaksi unionin maatalous- ja aluepolitiikan kokonaisuutta.

Mahdollinen laajentuminen edellyttäisi siten myös EU:n yhteisen maatalouspolitiikan tavoitteiden ja välineiden tarkastelua uudessa mittakaavassa. Ehdokasmaiden maatalouden rakenteelliset erot – pienistä perhetiloista Ukrainan kaltaisiin suurtilarakenteisiin – sekä maiden väliset ja sisäiset poliittiset jännitteet, institutionaaliset heikkoudet ja korruptionriskit muodostavat merkittäviä haasteita integraatiolle. Samalla on huomattava, että EU on kuitenkin jo ennen jäsenyyttä sitoutunut tukemaan ehdokasmaita huomattavin taloudellisin ja institutionaalisin panostuksin maiden pyrkimyksissä EU:n jäseniksi. Näiden toimien tavoitteena on vahvistaa maataloussektorin modernisaatiota, hallintokykyä ja markkinaintegraatiota.

Pitkällä aikavälillä laajentumisen keskeisin merkitys liittyy alueellisten jännitteiden lieventämiseen, taloudellisen ja institutionaalisen kehityksen tukemiseen sekä eurooppalaisen integraation vahvistamiseen. Näin ollen laajentumisen vaikutukset ulottuvat maataloussektoria laajemmalle, koskien koko unionin taloudellista, poliittista ja alueellista kehitystä.

11 Lähteet

Agency for Statistics of Bosnia and Herzegovina (2024a), Bosnia and Herzegovina in figures. Saatavilla: https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Bilteni/2024/NUM_00_2023_TB_1_EN.pdf (viitattu 9.6.2025)

Agency for Statistics of Bosnia and Herzegovina (2024b), NUMBER OF LIVESTOCK AND POULTRY AND LIVESTOCK PRODUCTION IN 2023, AGRICULTURE, ENVIRONMENT AND REGIONAL STATISTICS, Sarajevo. Saatavilla: https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopstenja/2024/AGR_04_2023_Y1_1_BS.pdf (viitattu 6.6.2025)

Blanco, F. ja Qorlazja, L. (2024), Unlocking Albania's agricultural potential - From fields to finance, Saatavilla: <https://blogs.worldbank.org/en/agfood/unlocking-albanias-agricultural-potential-fields-finance> (viitattu 4.6.2025).

De Munter, A. (2025), Länsi-Balkan | Faktatietoja Euroopan unionista | Euroopan parlamentti, Saatavilla: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/fi/sheet/168/lansi-balkan> (viitattu 23.2.2026).

EIT FoodBosnia and Herzegovina - EIT Food, Saatavilla: <https://www.eitfood.eu/in-your-area/bosnia-and-herzegovina> (viitattu 9.6.2025).

EUR-Lex (2021), IPA III: liittymistä valmisteleva tukiväline 2021–2027 | EUR-Lex, Saatavilla: <https://eur-lex.europa.eu/FI/legal-content/summary/ipa-iii-the-instrument-for-pre-accession-assistance-2021-2027.html> (viitattu 26.2.2026).

EUR-LexStabilisation and association process - EUR-Lex, Saatavilla: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/stabilisation-and-association-process.html> (viitattu 23.2.2026).

Euroopan komissio (2025a), Ehdokasmaat - Euroopan komissio, Saatavilla: https://agriculture.ec.europa.eu/international/international-cooperation/enlargement/candidates_fi (viitattu 28.7.2025).

Euroopan komissio (2025b), EU:n laajentumisprosessissa mukana olevat maat - Euroopan komissio, Saatavilla: https://agriculture.ec.europa.eu/international/agricultural-trade/bilateral-agreements/enlargement-countries_fi (viitattu 28.7.2025).

European Commission (2025a), Georgia - Enlargement and Eastern Neighbourhood - European Commission, Saatavilla: https://enlargement.ec.europa.eu/countries/georgia_en (viitattu 4.3.2026).

European Commission (2025b), Enlargement countries - European Commission, Saatavilla: https://agriculture.ec.europa.eu/international/agricultural-trade/bilateral-agreements/enlargement-countries_en (viitattu 4.7.2025).

European Commission (2025c), EU:n laajentumisprosessissa mukana olevat maat - Euroopan komissio, Saatavilla: https://agriculture.ec.europa.eu/international/agricultural-trade/bilateral-agreements/enlargement-countries_fi (viitattu 28.7.2025).

European Commission (2025d), Albania Report 2025 - Enlargement and Eastern Neighbourhood, Saatavilla: https://enlargement.ec.europa.eu/albania-report-2025_en (viitattu 17.2.2026).

European Commission (2025e), Kosovo Report 2025 - Enlargement and Eastern Neighbourhood, Saatavilla: https://enlargement.ec.europa.eu/kosovo-report-2025_en (viitattu 4.3.2026).

European Commission (2025f), Moldova Report 2025 - Enlargement and Eastern Neighbourhood, Saatavilla: https://enlargement.ec.europa.eu/moldova-report-2025_en (viitattu 17.2.2026).

European Commission (2025g), Montenegro Report 2025 - Enlargement and Eastern Neighbourhood, Saatavilla: https://enlargement.ec.europa.eu/montenegro-report-2025_en (viitattu 17.2.2026).

European Commission (2025h), North Macedonia Report 2025 - Enlargement and Eastern Neighbourhood, Saatavilla: https://enlargement.ec.europa.eu/north-macedonia-report-2025_en (viitattu 17.2.2026).

European Commission (2025i), Serbia Report 2025 - Enlargement and Eastern Neighbourhood, Saatavilla: https://enlargement.ec.europa.eu/serbia-report-2025_en (viitattu 17.2.2026).

European Commission (2025j), Commission Staff Working Document – Bosnia and Herzegovina - Enlargement and Eastern Neighbourhood, Saatavilla: https://enlargement.ec.europa.eu/commission-staff-working-document-bosnia-and-herzegovina_en (viitattu 13.2.2026).

European Commission (2026), Türkiye - Enlargement and Eastern Neighbourhood - European Commission, Saatavilla: https://enlargement.ec.europa.eu/countries/turkiye_en (viitattu 4.3.2026).

European Union (2026), EU enlargement, Saatavilla: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/eu-enlargement_en (viitattu 23.3.2026).

Eurostat (2025a), Crop production in EU standard humidity. Eurostat. Saatavilla: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/page/APRO_CPSH1 (viitattu 6.6.2025).

Eurostat (2025b), Utilised agricultural area by categories. Eurostat. Saatavilla: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/page/TAG00025> (viitattu 5.6.2025).

Eurostat (2025c), Population on 1 January. Eurostat. Saatavilla: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/page/TPS00001> (viitattu 23.2.2026).

Eurostat (2026), Farm indicators by legal status of the holding, utilised agricultural area, type and economic size of the farm and NUTS 2 region. Saatavilla: https://doi.org/10.2908/EF_M_FARMLEG (viitattu 3.3.2026).

FAOSTAT (2025a), Crops and livestock products. Saatavilla: <https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL> (viitattu 14.8.2025).

FAOSTAT (2025b), Land Use. Saatavilla: <https://www.fao.org/faostat/en/#data/RL> (viitattu 6.8.2025).

FAOSTAT (2025c), Structural data from agricultural censuses, Saatavilla: <https://www.fao.org/faostat/en/#data/WCAD> (viitattu 3.3.2026).

ILO (2025a), Employment by economic activity and occupation (thousands) - Annual. Saatavilla: https://rshiny.ilo.org/dataexplorer13/?lang=en&segment=indicator&id=POP_XWAP_SEX_AGE_NB_A (viitattu 12.8.2025).

ILO (2025b), Employment-to-population ratio by sex, age and rural / urban areas (%). Saatavilla: https://rshiny.ilo.org/dataexplorer13/?lang=en&segment=indicator&id=POP_XWAP_SEX_AGE_NB_A (viitattu 5.6.2025).

ILO (2025c), Employment by sex and rural / urban areas (thousands) -- Annual. Saatavilla: https://rshiny.ilo.org/dataexplorer13/?lang=en&segment=indicator&id=POP_XWAP_SEX_AGE_NB_A (viitattu 26.8.2025).

Institute of Statistics (2024), milk-survey-2023, Saatavilla: <https://www.instat.gov.al/media/13623/milk-survey-2023.pdf> (viitattu 4.6.2025).

Institute of Statistics (2025), Yearly indicators of labour market by Sex, Age group, Education level, Type and Year. Saatavilla: https://data-baza.instat.gov.al:8083/pxweb/en/DST/START__TP__LFS__LFSV/NewLFSY014/ (viitattu 2.7.2025).

Institute of Statistics (ei pvm.) Agriculture farms by Farms Type, Type and Year. PxWeb, Saatavilla: https://data-baza.instat.gov.al:8083/pxweb/en/DST/START__BU__AGI/BU0002/table/table-ViewLayout1/ (viitattu 1.8.2025).

Jankowska, A. ja Hlavsa, T. (2025), A comparative analysis of diversification of agricultural production among EU candidate countries and Eastern Partnership countries: An international perspective, PLOS ONE 20(3): e0314471.

Lindner, D. J., Nguyen, D. T. ja Hansum, R. (2023), What does it cost? Financial implications of the next enlargement.

Martinovska, S. A., Kotevska, A., Stamenkovska, I. J., Dimitrievski, D., Zhllima, E., Vaško, Ž., Bajramović, S., Kerolli-Mustafa, M., Spahić, M., Kovacević, V., Ali, K. A., Ahmet, B. ja Ciaian, P. (2021), Recent agricultural policy developments in the context of the EU approximation process in the pre-accession countries, Saatavilla: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC124502> (viitattu 9.6.2025).

Martinovska Stojcheska, A., Zhllima, E., Kotevska, A. ja Imami, D. (2024), Western Balkans agriculture and rural development policy in the context of EU integration - The case of Albania and North Macedonia, Regional Science Policy & Practice 16(8): 100049.

Matthews, A. (2024), Adjusting the CAP for new EU Members: Lessons from Previous Enlargements, Sieps(2024:20epa).

Ministry of Agriculture and Rural Development (2025), Number of livestock by Municipality, Livestock, Type and Year. PxWeb, Saatavilla: https://data-baza.instat.gov.al:8083/pxweb/en/DST/START__BL/BL01/table/tableViewLayout1/ (viitattu 6.6.2025).

Montenegro Statistical Office (2024), The 2023 Census of Population, Households, and Dwellings. Saatavilla: https://www.monstat.org/uploads/files/popis%202021/saopstenja/SAOPSTENJE_Popis%20stanovnistva%202023%20I_ENG.pdf (viitattu 17.6.2025).

Montenegro Statistical Office (2025), The Census of Agriculture 2024 – final results - MONSTAT. Saatavilla: <https://www.monstat.org/eng/page.php?id=2055&pageid=1> (viitattu 4.8.2025).

National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova (2025a), Resident population, as of January 1 by Years, Areas and Sex. Saatavilla: [https://statbank.statistica.md:443/PxWebPxWeb/pxweb/en/20 Populatia si procesele demografice/20 Populatia si procesele demografice__POP010__POPst/POP010100.px/](https://statbank.statistica.md:443/PxWebPxWeb/pxweb/en/20%20Populatia%20si%20procese%20demografice/20%20Populatia%20si%20procese%20demografice__POP010__POPst/POP010100.px/) (viitattu 5.8.2025).

National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova (2025b), Livestock as of January 1 by Species of animals, Years and Categories of producers. Saatavilla: [https://statbank.statistica.md:443/PxWebPxWeb/pxweb/en/40 Statistica economica/40 Statistica economica__16 AGR__AGR030/AGR030100.px/](https://statbank.statistica.md:443/PxWebPxWeb/pxweb/en/40%20Statistica%20economica/40%20Statistica%20economica__16%20AGR__AGR030/AGR030100.px/) (viitattu 5.8.2025).

National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova (2025c), Sown areas, production and average yield by Agricultural crops, Years, Categories of producers and Indicators. Saatavilla: [https://statbank.statistica.md:443/PxWebPxWeb/pxweb/en/40 Statistica economica/40 Statistica economica__16 AGR__AGR020/AGR020060.px/](https://statbank.statistica.md:443/PxWebPxWeb/pxweb/en/40%20Statistica%20economica/40%20Statistica%20economica__16%20AGR__AGR020/AGR020060.px/) (viitattu 6.8.2025).

Niemi, J. & Arovuori, K. 2025. Ukrainan mahdollisen EU-jäsenyyden aiheuttamat muutostarpeet EU:n maatalouspolitiikkaan. Julkaisussa: Kujala, P. ym. 2025. Keskustelualoitteita EU:n maatalouspolitiikan muutospainetta. PTT raportteja 297. s. 51–61.

Our World in Data (2025), Share of GDP from agriculture, Saatavilla: <https://ourworldindata.org/grapher/agriculture-share-gdp> (viitattu 4.6.2025).

Rant, V., Mrak, M. ja Marinč, M. (2020), The Western Balkans and the EU budget: the effects of enlargement, Southeast European and Black Sea Studies 20(3): 431–453.

Rubio, E. (2024), EU enlargement and pre-accession assistance in the next MFF, Jacques Delors Institute.

State Statistical Office (2019), Number of agricultural holdings and available area of the holdings, by region. Saatavilla: https://maktat.stat.gov.mk:443/PXWebPXWeb/pxweb/en/MakStat/MakStat__Zemjodelstvo__StrukturaNaZemjodelskiStopanstva__ZemjodelskoZemjiste/125_Zem_reg_2013_FSSpovrs_ml.px/ (viitattu 3.3.2026).

State Statistical Office (2025a), Milk production in Republic of Macedonia, by years. Saatavilla: https://makstat.stat.gov.mk:443/PXWebPXWeb/pxweb/en/MakStat/MakStat_Zemjodelstvo_DobitocnoProizvodstvo/275_DobPro_Mk_Mleko_ml.px/ (viitattu 28.7.2025).

State Statistical Office (2025b), Total number of livestock, poultry and beehives, by regions and by years. Saatavilla: https://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/en/MakStat/MakStat_Zemjodelstvo_DobitocnoProizvodstvo/175_DobPro_Reg_DobZivPc_ml.px/table/tableViewLayout2/ (viitattu 13.8.2025).

State Statistics Service of Ukraine (2025). Statistical Yearbook of Ukraine—2021.

Statistical Office of the Republic of Serbia (2024), Number of farms, number of persons and annual work units and economic size of farms (SO). Saatavilla: <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/1300021103?languageCode=en-US#> (viitattu 11.6.2025).

Statistical Office of the Republic of Serbia (2025), Population estimates by age, sex and type of settlement. Saatavilla: <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/18010502?languageCode=en-US> (viitattu 4.7.2025).

Statistical Office of the Republic of Serbia ja Gavrilovic, D. (2024), Statistical Yearbook, 2024. Saatavilla: <https://www.stat.gov.rs/en-us/publikacije/publication/?p=15984&tip=2> (viitattu 11.6.2025).

United Nations UN Comtrade, Saatavilla: <https://comtradeplus.un.org/Trade-Flow?Type=C&Frequency=A&Classification=SS&Period=2023,2024&Reporters=8,688,499,498,807,70&Partners=0,697&CommodityCodes=0,1,2,4&Flows=X,M&Customs=C00&ModeOfTransport=0&secondPartner=0&AggregateBy=none&BreakdownMode=plus> (viitattu 18.2.2026).

World Bank (2026), Population, total, Saatavilla: <https://data.worldbank.org> (viitattu 23.2.2026).